

De eenheid van het scheppingsverhaal tegenover de resultaten der critiek verdedigd en gehandhaafd : met een naschrift naar aanleiding van Prof. Valeton's 'Christus en het Oude Testament'

<https://hdl.handle.net/1874/234952>

Br. 1896, VII, 38.

mm 11522

DE EENHEID

VAN HET

SCHEPPINGSVERHAAL

TEGENOVER DE RESULTATEN DER CRITIEK

VERDEDIGD EN GEHANDHAAFD.

MET EEN NASCHRIFT NAAR AANLEIDING VAN PROF. VALETON'S

„Christus en het Oude Testament”.

DOOR

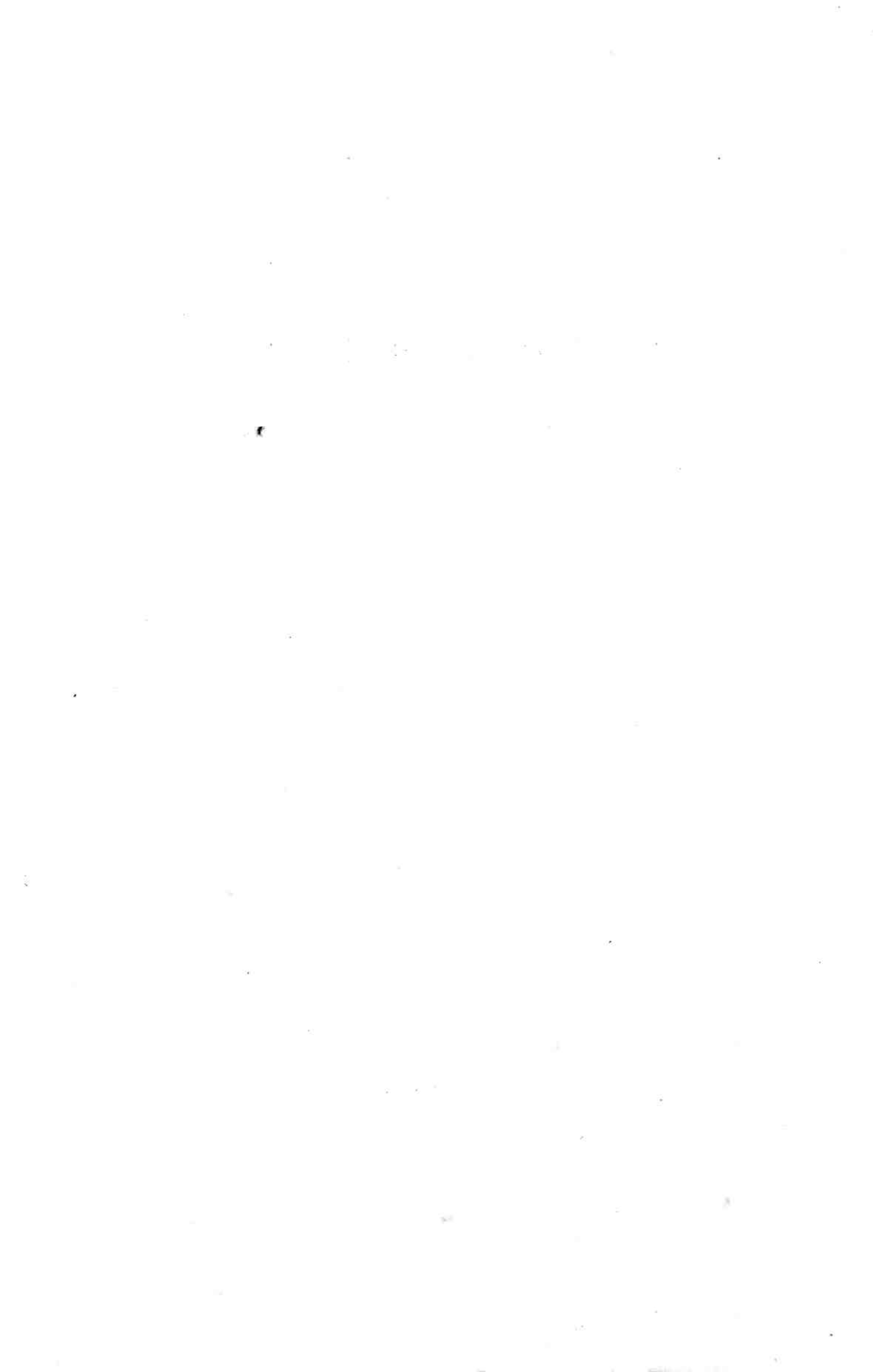
H. VAN EYCK VAN HESLINGA,

Herv. Pred. te Oosterveer c. a.

„Simplex veri Sigillum”.

LEIDEN,
D. A. DAAMEN.
1896.

Op vele plaatsen bevrind ontvange
H. J. P. Dwaarsch

DE EENHEID

VAN HET

SCHEPPINGSVERHAAL

TEGENOVER DE RESULTATEN DER CRITIEK

VERDEDIGD EN GEHANDHAAFD.

MET EEN NASCHRIFT NAAR AANLEIDING VAN PROF. VALETON'S

„Christus en het Oude Testament”.

DOOR

H. VAN EYCK VAN HESLINGA,

Herv. Pred. te Oostermeer c.a.

~~~~~  
„Simplex veri Sigillum”.  
~~~~~


LEIDEN,
D. A. DAAMEN.
1896.

.....
GEDRUKT BIJ J. J. GROEN EN ZOON, TE LEIDEN.
.....

Wie acht geeft op de teekenen der tijden, zal spoedig merken, dat, in onze dagen, de geest en de resultaten der hedendaagsche Schriftecritiek, hoe langer hoe meer, uit de wetenschappelijke wereld beginnen af te dalen in die des volks. Niet, dat men zich daar reeds een afgeronde voorstelling zou kunnen vormen van wat de critiek doet, wil, zegt, enz. Neen, 't zijn losse geruchten, die men hoorde, maar, als van wetenschappelijke zijde afkomstig, worden ze door velen als vaststaande feiten en onwedersprekelijke getuigenissen aanvaard en — terwijl de een ze met weerzin verneemt, maakt de ander ze gretig tot het fundament, waarop de vermetelste theorieën veilig kunnen worden gebouwd.

En ook in andere kringen, niet behoorende tot die des volks, doet zich in dezen een merkwaardig verschijnsel voor. Men heeft daar meer dan een onbestemd en vaag denkbeeld van 't geen de critiek is en leert, maar ook hier wederom wekt zij eenerzijds weerzin en vrees, anderzijds toejuiching en vreugde. „Zij werkt mede tot ondermijning van levenswaarheden”, zegt de een; „zij werkt mede tot zuivering van de atmosfeer van oude en gehate vooroordeelen”, zegt de ander, en, wat hier vooral merkwaardig mag heeten: men schijnt aan beide zijden evenzeer van 't vaststaande der critische resultaten overtuigd.

Bij velen leeft een gedachte, die misschien nooit uitgesproken werd, maar 't best in dezer voege te vertolken zou zijn:

„De critiek leert dit en dat en dat andere, en wat zij leert, is „nu eenmaal wetenschappelijk vaststaande. Werd ik er toe „gedwongen, ik zou misschien veel van 't geen ze zegt, moeten „erkennen, maar — dat wil ik niet. Zij ondergraaft de mij „dierbaarste waarheden. Ik laat ze dus voor 't geen ze is en „doe alsof ik er nooit van hoorde”. Een soort struisvogel-politiek dus. Anderen meenen: „Wat de critiek leert, is „eigenlijk 't ware, maar — dat ware is nog tamelijk onbruikbaar, vooral voor 't volk. In de Gemeente kan men er niet „mede terecht. Ergo: ik zal den wetenschappelijken man „maar scheiden van den man, die als Evangeliedienaar „in de Gemeente moet arbeiden, op 't gevaar af, dat de „laatste spreekt in strijd met 't geen de eerste voor waarheid „houdt.” Iets Janus-achtigs dus. 't Eene aangezicht ziet naar de wetenschap, 't andere heeft alleen oog voor de Gemeente. Of 't was, omdat men dit gevoelde, wij weten 't niet, maar misschien om eenigermate deze tweeslachtigheid weg te nemen, werd nog niet lang geleden aan predikanten de vraag voorgelegd, aldus of ongeveer aldus geformuleerd: „Op wat wijze kan men 't best de resultaten der critiek ter kennis der Gemeente brengen bij catechisatie en prediking?”

A priori staat dus telkens voorop: „*Vast* staan de resultaten der critische wetenschap”.

Is dat waar? Wij gelooven het niet en men vergunne ons daarom, in alle bescheidenheid en aangaande een enkel punt een woord van protest te doen hooren. Het gaat hier o. i. om meer dan een vóór of tegen in zake een wetenschappelijk probleem. Het gaat hier om niets meer of minder dan om 't gezag van Gods Woord. Men ontnemt ons den Bijbel en wij ontvangen dezen, na de critische revisie, verscheurd en versnipperd en, wat erger is, als een verzameling van sagen en mythen, weermom. In ons oog zijn daarom de vragen van 't hoogste en meest actueele belang: „Wat leert in dit of dat opzicht de critiek? Met welk recht? Op welken grond? *Mag* de weg,

door haar aangewezen, betreden of *moet* dit zelfs, omdat er, althans voor hem, die naar waarheid vraagt, geen andere weg is?" Deze vragen eischen een antwoord. De dingen moeten onder de oogen gezien worden.

Wanneer wij dan die vragen trachten te beantwoorden in zake de eenheid van het Scheppingsverhaal, versta niemand onze bedoeling verkeerd! Wij willen daarmede n.l. niemand verketteren of verdacht maken en wel allerm minst Christengeleerden, die wij, als zoodanig, hoogachten. Ook als Christen (in den engsten zin des woords) toch, kan men zich op critisch standpunt plaatsen, terwijl men de consequenties van 't aangenomen wetenschappelijk stelsel eenvoudig *niet* aanvaardt. Mogen door ons (hoe kan 't anders!) namen van geleerden worden genoemd, ons protest geldt niet hun persoon, maar hun arbeid en hunne uitspraken.

Of ons pogen dan niet zeer vermetel moet heeten? Wij stemmen 't volmondig toe, waar wij zien op onszelf, maar ontkennen 't even beslist, gelet op 't geen verdedigd worden moet en dat in sterkte onze zwakheid evenaart. De bastions, door velen reeds beschouwd als door den vijand omgetrokken, zijn o. i. nog vooreerst niet verloren. Wel worden ze door weinige (immers onwetenschappelijke?) strijders verdedigd (althans in ons land), maar dit wettigt te meer 't medestrijden van al wat wapenen heeft. Wordt dan een der bedreigde punten door ons bezet — blijke het, dat we die plaats niet al te onwaardig waren, opdat 't doel, dat wij beoogen, worde bereikt: De eere van God en Zijn Woord.

OOSTERMEER,
Sept. 1895.

H. v. E. v. H.

LITERATUUR.

Verschillende inleidingen op het Oude Testament als van: DE WETTE, BLEEK-WELLHAUSEN, KEIL, KÖNIG e. a.

Verschillende commentaren als: TUCH „Genesis”. FR. DELITZSCH „Comment. u. d. Genesis”. Idem van KNOBEL-DILLMANN. VATER „Comment. u. d. Pentateuch”. KEIL „Bibl. Comment. u. d. A. T. (Genesis).” Van de ouderen JOH. à MARCK „Comment. Pentat.”

Verschillende artikelen in *Herzog Real-Encyclop*, o. a. VAHINGER „Art. *Pentat*”. ZÖCHLER „Art. *Schöpfung*”. PRESSEL „Art. *Paradies*” e. a.

Verder: EWALD „Geschichte des V. Isr.” WILDEBOER „Letterk. des O. V.” HOEDEMAEKER „Moz. Oorsprong”. DRECHSLER „Einh. und Aechtheit der Genesis”. HENGSTENBERG „Authentie des Pent.” C. L. J. BUNSEN „Bibelwerk”. MC. CAUL „The Mosaic Record”. Aids to Faith V, pag. 189—236. RORISON „The creative Week” Reptils V, p. 277—345, die als verdediger optreedt, maar „de geïnspireerde scheppingspsalm” symbolisch opvat. HUXTABLE „The Sacred Record of Creation”, die de Moz. Cosmogenie als parabel opvat.

E. C. BISSEK „Genesis printed in colours”.

F. W. SCHÜEZE „Die Schöpfungsgeschichte”.

O. NAUMANN „Das erste Buch der Bibel”.

HOELEMANN „Die Einheit der beiden Schöpfungsberichte”.

De Eenheid van het Scheppingsverhaal in Gen. I en II.

Wijze van behandeling.

Zal men op de rechte wijze de vraag beantwoorden, die bovenstaande titel in zich sluit, n.l.: wat men te denken heeft van den inhoud van Cap. 1 en 2 van het boek Genesis en of daar één Scheppingsgeschiedenis of meer Scheppingsverhalen gevonden worden, men zal zich dan hebben te wenden tot den tekst, om dezen voor zich te laten spreken. In genoemde vraag wordt evenwel reeds tweeërlei resultaat van dit Schriftonderzoek voorondersteld, welk resultaat zich dus onmiddellijk aan ons voordoet en met en tegenover den tekst geplaatst, ons oordeel vraagt.

Hoe nu dat oordeel te vormen? Met ter-zijde-stelling van alle dogmatische opvattingen en vooroordeelen, zegt men. Wij voor ons verklaren eerlijk, dat ons dit niet mogelijk is en dat wij dit in 't algemeen als voor ieder ondoenlijk beschouwen ¹⁾. Onze dogmatische voorstellingen zijn daarvoor te veel met ons samengeweven, wij zijn daarin van kinds-been gegroeid. In hun licht leeren wij de dingen zien, dit voorstaan en toejuichen, dat en dat andere bestrijden en afkeuren. Men rukt zichzelf niet zoo gemakkelijk uit het verband, waarin men eenmaal groeide. Voor een oogenblik

---

¹⁾ c. f. hierover: Dr. HOEDEMAEKER: „Moz. Oorsprong”, pag. 34 en verv.

kan men dit of dat van een ander standpunt bezien, maar 't oog ziet daarbij toch altijd weer met de bewustheid, dat „dat andere” *ons* standpunt niet is. Met genoegen merkt het op, wat *evenzoo*, met tegenzin wat zich anders voordoet dan zooals wij het gewoon waren te zien. Onze beginselen beheerschen ons te veel dan dat wij bij machte zouden zijn, op een gegeven oogenblik, hunne macht geheel te neutraliseeren. En dit alles geldt o. i. vooral, waar 't geldt het onderzoek der H. Schrift. Men kan zich daartoe niet zetten als tot het onderzoek van „ieder ander boek”, als men nooit gewoon was de H. Schrift daarmede op één lijn te stellen. Een heiden, die nooit iets vernam van of omtrent dit Boek, zou misschien in de beste conditie zijn om dezen regel der hermeneutiek op te volgen, en toch — ook hij zou nog zijn heidensche ideeën en voorstellingen medebrengen.

Dat dan ook zij, die verklaren vast te houden aan dezen regel en daarvan uit te gaan, daartegen zondigen, is gemakkelijk te bewijzen. DE WETTE verklaart, als hij gezegd heeft dat vele gebeurtenissen in den Pentateuch in tegenspraak zijn met de wetten der natuur en een onmiddellijk ingrijpende werkzaamheid Gods vooronderstellen, 't volgende:

„Wenn es für den gebildeten Verstand *entschieden* ist, dass „solche Wunder nicht wirklich geschehen sind, so fragt sich, „ob sie vielleicht den Augenzeugen und Teilnehmern so „*erschienen* sind; aber auch dies muss man verneinen, u. s. w. „Und *somit* ist schon das Ergebniss gewonnen, dass die „Erzählung nicht gleichzeitig oder aus gleichzeitigen Quellen „entnommen ist” ¹⁾. Vóór hij zich dus zet tot het onderzoek van den Pentateuch, is 't reeds voor hem beslist dat de wonderen, er in beschreven, niet werkelijk geschied zijn, wat men niet best een onbevooroordeelden toestand zal kunnen noemen.

Evenzoo openhartig is het, zegt KEIL ²⁾, dat EWALD zijn

¹⁾ DE WETTE: „Einleitung”, 3e Aufl., §§ 145.

²⁾ KEIL: „Die Comp. des Pent.” achter „Comment.-Deuteron.”

naturalistisch standpunt uitspreekt ¹⁾, dat van een supranatureele heilsopenbaring Gods niet weet en naar de beginselen waarvan hij de successieve vorming van den Pentateuch ontwikkelt.

Die strijd tusschen theorie en practijk verwondert ons allerminst. Zou 't mogelijk zijn, dat eenig schrijver, van welken naam of eeuw, geschreven had, wat hij schreef, als hij niet geweest was, wie hij was? Door 't *wie* zij waren, werd inzonderheid aangaande allen, die iets omtrent de H. Schrift hebben geschreven, bepaald *wat* zij schreven.

Bezieet dus ieder de H. Schrift uit zijn oogpunt, daarmede is niet gezegd, dat ieder oogpunt 't rechte is. Bekend is het, dat er allerlei Schriftbeschouwingen en uitleggingen bestaan, vaak rechtstreeks tegen elkander strijdende, die alle moesten geaprobeerd, als 't oogpunt, waaruit, 't licht, waarbij, de wijze, waarop men ziet, indifferent waren ²⁾. Maar dat zijn ze niet. De H. Schrift moet gezien worden bij haar eigen licht. Zij moet beschouwd uit 't oogpunt, van waaruit ze gezien wil worden, ze moet onderzocht als datgene, waarvoor ze gehouden wil worden, n.l. als Openbaring Gods.

Dat deze eisch in strijd is met hetgeen ware wetenschap vordert, ja zelfs, als gezegd is, met 't karakter van 't Protestantisme, ontkennen wij zoo beslist mogelijk. 't Geldt hier niet de vrijheid van onderzoek, door Rome aan banden gelegd, evenmin als hier o.i. sprake kan zijn van vrees, dat de H. Schrift 't rechte wetenschappelijk onderzoek niet zou kunnen doorstaan. Neen, 't geldt hier de *maatstaf*, die ter hand moet worden genomen, zal een zuiver oordeel gevormd worden. Hoog wetenschappelijk luidt de eisch in onze dagen: De Schrift moet behandeld en onderzocht worden als ieder ander boek. In naam

---

¹⁾ EWALD: „Geschichte des V. Israel."

²⁾ Wat in onze dagen door velen wordt aangenomen. „Ieder", zoo rede-neert men, „heeft zoo zijn opvatting, zijn beschouwing. Welnu, de een is even goed als de andere. Wat waar is, weet toch niemand."

der wetenschap zelve moet het o. i. ieder verboden worden die vrijheid te nemen, om de volgende, zeer eenvoudige reden.

Ik *mag* alle boeken ter wereld niet naar denzelfden maatstaf beoordeelen, evenmin als ik dat alle *mensen* ter wereld mag doen. Doe ik het, dan zal ik zeer partijdig en onrechtvaardig oordeelen. Die een goed oordeel wil vellen over een mensch, over wat hij doet, zegt, is, enz., *moet* rekening houden met allerlei dingen, die bepaald dien eenen mensch eigen zijn: zijn verleden, zijn opvoeding, zijn beginselen, zijn omstandigheden, enz. Hij moet m. a. w. in *zijn eigen licht* beoordeeld worden. Hijzelf geeft den maatstaf aan, waarnaar 't oordeel over hem moet worden gevormd. *In* hemzelven moet die gezocht worden, zal 't oordeel billijk zijn. Die maatstaf *verklaart* alleen op de rechte wijze, wat hij doet, zegt, is, enz. Denk aan iemand, die uit behoefte, uit nood, uit armoede een brood steelt. Reken ik bij 't beoordeelen van zijn misdadigheid niet met dien honger en dat gebrek, ik zal zijn daad misschien, in strijd met de waarheid, toeschrijven aan baldadigheid of aan kleptomanie. Als twee hetzelfde doen, is 't daarom nog niet hetzelfde.

Niet anders is het o. i. met 't beoordeelen, 't onderzoeken, het zich een voorstelling vormen van een boek. De maatstaf, die aangelegd wordt, zal moeten verschillen naar den aard, het doel, enz., enz. 't Moet beschouwd worden in zijn eigen licht, in zijn eigen karakter, en is dit waar voor ieder boek, dan ook zeker voor *het* Boek, de H. Schrift.

Zij moet beschouwd worden bij haar eigen licht als Gods Openbaring, waarvoor zij zich geeft. Doet er zich dan iets voor, dat met dit karakter schijnt te strijden, de fout moet niet allereerst bij haar gezocht, maar bij den onderzoeker, zijn methode van onderzoek, de gegevens, waarover hij beschikt, enz. Niet, dat wij hiermede geacht willen worden 't onderscheid op te heffen tusschen 't geen de ouden bedoelden, als zij spraken van den auctor primarius en den auctor secun-

darius. Mogelijk blijft 't op dit standpunt, dat er hier en daar bijv. in den Pentateuch (immers ook niet buiten goddelijke leiding om) ophelderende opmerkingen zijn ingevoegd. Onmogelijk evenwel wordt 't dan, dat bijv. de eerste bladzijde der H. Schrift *ja* zou zeggen en de tweede *neen* met betrekking tot dezelfde zaak.

Van af dit standpunt is het dus, dat wij thans de opgeworpen vraag omtrent den inhoud van Gen. 1 en 2 wenschen te beantwoorden. Zegt men dat dan 't antwoord reeds gegeven is en dat er dan maar één Scheppingsverhaal in deze capita gevonden zal worden, wij geven 't gereedelijk toe. Alleen, is 't antwoord gegeven, 't is daarom nog niet *gerechvaardigd*. *Dat* moet het, vooral tegenover de resultaten der critiek en niet à tors et à travers, maar door volkomen houdbare en aannemelijke gronden. Wij willen het beproeven en stellen daartoe aan de orde :

- I. *Het resultaat der critiek.*
- II. *De gronden*, waarop het steunt.
- III. *Den aard en de waarde dier gronden.*
- IV. *De eenheid van het Scheppingsverhaal.*
- V. *De zekerheid* dier eenheid. En eindelijk :
- VI. *Het resultaat van ons onderzoek*, in enkele stellingen te zamen gevat.

Terwijl wij op deze wijze den inhoud van Gen. 1 en 2 aan een onderzoek onderwerpen, zullen wij dat, zooveel mogelijk, doen en ook moeten doen met 't oog op deze capita en daarop alleen. Allerlei vragen omtrent den geheelen Pentateuch kunnen niet geheel worden vermeden, omdat men er telkens mede in aanraking komt, maar de Pentateuch-quaestie zelve blijve buiten het geding, dan alleen, voor zoover ze ons onderwerp raakt. In hoeverre dit van haar mag worden gezegd, zal natuurlijk uit 't volgende moeten blijken.

Cosmogenetische en geologische problemen vallen mede buiten ons gezichtspunt.

En eindelijk: de tekst van Gen. 1 en 2 wordt als bekend voorondersteld.

I. HET RESULTAAT DER CRITIEK.

Die zich rekenschap tracht te geven van het resultaat der critiek in zake Gen. 1 en 2 en daartoe de stemmen der critici zelve beluistert, komt weldra tot het besluit, dat hij hier staat voor eene eenheid, ja, maar bij groote verscheidenheid.

De eenheid der verschillende gevoelens is, in korte woorden te zamen gevat, deze:

De beide eerste hoofdstukken van het boek Genesis bevatten niet één Scheppingsbericht, maar *twee* Scheppingsverhalen.

Het eene is te vinden Gen. 1: 1—Gen. 2: 4a, het tweede loopt van Gen. 2: 4b—25. Beide verhalen handelen over de schepping, maar zij doen dat onafhankelijk van elkander. Zij staan tot elkander in geen verband. Hun inhoud is zelfs tegen elkander strijdende. Zij zijn in ons boek Genesis eenvoudig onder elkander geplaatst, terwijl zij oorspronkelijk behoorden tot twee verschillende oorkonden. Deze beide oorkonden zijn vereenigd door een onbekende, een redactor, een compilator.

VAIHINGER zegt, na de gronden voor dit gevoelen aangegeven te hebben: „Dies drängt zu der Annahme von zwei „verschiedenen Verfassern und zwei verschiedenen Schriften, „die vorhanden und im Umlauf, in späterer Zeit aber in ein „Werk vereinigt wurden” ¹⁾. „Dies”, zoo luidt het elders, „dies (n.l. die Verschiedenheit der ursprünglichen Concipienten) ist

¹⁾ HERZOG: Real-Encycl. Art. *Pentat.*, XII, 331.

„z. B. besonders deutlich — *in der Schöpfungsgeschichte*, welke „unverkennbar *zwei verschiedene Erzählungen* in sich verenigt, von denen wenigstens die eerste oorspronkelijk *ohne „Verbindung mit der zweiten geschrieven ist”* ¹⁾.

„Als ein absolutes Erschaffen aus Nichts erscheint die „göttliche Schöpferthätigkeit auch in *zweiten Schöpfungssage* „des ersten Buchs Mose”, aldus laat ZÖCKLER zich hooren ²⁾, die de tweede oorkonde den eertitel van sage laat toekomen.

„Er is onderscheid”, zegt Prof. VALETON, „tusschen Cap. 1 „en 2. Het eerste is een poging om te verklaren hoe alles „geworden is. Het tweede is poëzie en de gedachte „mensch” „is daar centrum. Cap. 2 en 3 behooren bij elkander. Het „verhevene van Gen. 1 vindt men daarin niet. Dit is een „verhaal. Cap. 1 is een schets, een programma der Schep- „ping. Cap. 2 en 3 zou men kunnen teekenen” ³⁾.

Deze citaten (wij namen de eerste de beste) deelen, behoudens een enkele minder beduidende wijziging, het gevoelen mede van de geheele critische school, voor zoover daar althans eenheid gevonden kan worden.

Immers, het is een eenheid bij groote verscheidenheid. Moge er in zeker opzicht eenstemmigheid heerschen, in meerdere en volstrekt niet onbeteekenende nevenpunten loopen de gevoelens uiteen, meermalen zelfs tegen elkander in. Men staat hier, als 't ware, voor een bron, die de moeder schijnt te zullen worden van één groote, breede rivier, maar nauwelijks is de stroom geboren, of hij verliest zich in allerlei beekjes, die naar alle zijden heenvloeien over en van het rotsachtig terrein.

't Kan toch niet anders of uit de genoemde beschouwing van Gen. 1 en 2 moeten allerlei vragen geboren worden, bijv.

¹⁾ BLEEK—WELLHAUSEN: „Einl. a. d. A. T.,” p. 80.

²⁾ HERZOG: Real.-Encycl. Art. *Schöpfung*, XX, 718.

³⁾ Deze en volgende citaten van woorden van Prof. J. J. P. VALETON zijn ontleend aan de „Exegese O. T.,” gegeven door Z.H.G. 1881—1882, naar ons eigenhandig gehouden dictaat.

wanneer en door wien zijn de beide oorkonden vereenigd, wat te denken van hun karakter, hunne betrouwbaarheid, is het historie of sage of mythe of retrospectieve profetie; staat Gen. 1—2: 4 in geen verband met 't volgende, zijn ook daar invoegselen, heeft ook daar een-, twee- of driemaal een herziening plaats gehad? enz. En deze vragen nu zijn even zoovele punten, waar de gevoelens uiteengaan.

DE WETTE bijv. laat 't „Urschrift Elohim” (en dus ook Gen. 1) ontstaan na JOZUA'S dood en de verdrijving der Kanaänieten. De jehovistische deelen (waartoe dan 't tweede Scheppingsverhaal behoort) stammen af uit den tijd der Koningen tot op HISKIA. BLEEK daarentegen laat het „Grundschrift” ontstaan in den tijd van SAUL, terwijl de redactie van Genesis later, maar nog vóór de scheiding des rijks moet hebben plaats gehad. STADE zegt: „Gen. 2 is meer exilisch en verradt duidelijk de inwerking van de Babylonische theosophie. 't Is een stuk buitenlandsche mythologie, die zeer laat op 't denken der Joden heeft geïnfluenceerd.” WELLHAUSEN wil, in strijd met 't gevoelen van Prof. VALETON, Gen. 2: 2b en 3b beschouwen als een interpolatie van een latere hand, die dit invoegde om den Sabbat te releveeren. Dezelfde geleerde besluit uit de uitdrukking: Bereschit (Gen. 1: 1), die hij aramaeïsch noemt, tot een zeer laten geboortedatum van Gen. 1. GRAF noemt het „Grundschrift” het jongste deel van den Pentateuch en 't is, volgens hem, slechts de gewoonte, die 't erkennen daarvan belet. „Het valt ons zoo zwaar de Scheppingsgeschiedenis in Gen. 1 niet als de grondslag van 't volgende te beschouwen.”

Gemakkelijk viel het ons deze en dergelijke zeer uiteenloopende gevoelens nog met eenige te vermeerderen. Verschil en verscheidenheid is hier in alles en allerlei (ook later moet daarop nog onze opmerkzaamheid gevestigd) en dit alleen noemt het reeds ongerijmd van de critische uitspraken als van een wetenschap te spreken, die vaststaat en waarop nu verder

kan en moet worden gebouwd. Die bouwen zal, vraagt vaste fondamenten en deze worden zeker nog niet gevormd door uitspraken als bovengenoemd, veeleer een wilde zee dan een vasten bodem gelijk. Wat slechts hypothetische waarde heeft, *mag* niet als ontwifelbaar zeker aangenomen worden en hoe groot in 't algemeen in het critische kamp de onzekerheid is (door zoovelen niet eenmaal vermoed of uit de hoogte ontkend), 't wordt door niet de minsten onder hen volmondig beleden. „Nicht einmal über die Folge der allgemeinsten Schichten „stimmen die Kritiker überein“, zegt WELLHAUSEN ¹⁾. „Das „Gesetz Mose's wird von den einen an den Anfang und von „den andern an das Ende der Entwicklung gesetzt“. „Wanneer ik zie“, zoo laat KUENEN zich hooren, „dat de bron- „nensplitsingen allen meer of minder van elkander afwijken, „zoo begin ik te twijfelen of wij wel ooit volkomen zeker- „heid zullen bekomen omtrent de samenstelling van deze en „andere berichten“. ²⁾ Waartoe meer? Duidelijk is het, na 't gezegde, dat niet dan onder groote reserve gesproken kan worden van het resultaat der critiek. Als eenheid staat het boven, ja maar ook te midden van een stroom van uiteenlopende meeningen. Het is 't *hoofd*resultaat, dat wij boven gaven in zake de eenheid van Gen. 1 en 2, 't *hoofd*resultaat, dat in deze materie den grondslag vormt van al de andere.

Aanvaardt men nu, voor een oogenblik, dit resultaat, noemt men voor een oogenblik die beschouwing de zijne, het wordt dan dadelijk en duidelijk openbaar, dat men hier staat voor iets van zeer verstrekkende en gewichtige gevolgen.

Is het waarheid, dat Gen. 1 en 2 twee verschillende en tegenstrijdige Scheppingsverhalen bevatten, de vraag doet zich onmiddellijk voor: Welk van beide is betrouwbaar en waar, waar eindigt de mythe, de sage, de leugen, waar begint de

---

¹⁾ BLEEK—WELLHAUSEN: „Einl. u. d. A. T.“ Vorbemerkungen.

²⁾ „KUENEN“: „Theol. tijdschrift“, 1870.

historie, de waarheid? Onmogelijk, dat beide verhalen waarheid en niets dan waarheid bevatten; onmogelijk, dat hier de vrucht is van goddelijke openbaring of van eenige soort van profetie, het zij dan als geheel of als kern in deze hoofdstukken te vinden ¹⁾. Onmogelijk, om de lijn nog niet verder door te trekken, dat een boek betrouwbaar mag heeten, waarvan 't begin reeds maant tot zoo groote voorzichtigheid, dwaas en strijdig als het is in en tegen zichzelf. Mocilijk valt het dan *in beginsel*, aan iemand 't recht te weigeren om hier van Assyrische en Babylonische mythe te spreken.

't Kan dus niet met reden ontkend worden, dat het resultaat der critiek hoogst gewichtig in wezen en werking mag heeten; en dat dit ten allen tijde door de critici zelve is gevoeld, wordt in hun eigen uitspraken openbaar.

„Als hij de vraag gesteld heeft of de vier eerste boeken van den Pentateuch van één en denzelfden schrijver zijn, zegt VAHINGER: „Unsere Leser müssen sich auch hier auf ein „verneinende Antwort gefasst machen. Zwar ist von Astruc „an. . . . . besonders durch die Begünstiger der Fragmenten- „hypothese. . . . . viel gefehlt und gefaselt worden (welk een belijdenis en welk een geringschatting der wetenschap door een wetenschappelijk man) aber die Urkunden und Ergän- „zungs-hypothese enthält ein Kern, der zu einem sicheren „Ergebnisse führt und *für den, welchem die Wahrheit über „Alles geht*, nur erfreulich sein kann. Das von dieser Be- „obachtung die Genesis hauptsächlich betroffen wird, ist bei „ihr als dem ältesten Denkmal natürlich und lehrt den Augen- „schein. Ist von ihr nachgewiesen, das ihr wenigstens zwei „Darstellungen zu Grunde liegen, so ist damit zwar für die „übrigen drei Bücher noch nichts bewiesen, *aber das Auge „wird geschärft sein, um späteres — vom früheren unterschei- „den zu können*“ ²⁾.

¹⁾ Zie over het in deze materie gezegde: HOEDEMAKER, „Moz. Oorsprong“, p. 47 en 48.

²⁾ T. a. p.

Ook zonder vergevorderd te zijn* in de kunst tusschen de regels te lezen, zal men hier gemakkelijk verstaan, wat „dat alles te boven moeten gaan van de waarheid” en „dat oog, gescherpt om nu ook verder te zien” leeren omtrent hetgeen de schrijver zelf van de gevolgen zijner zienswijze gevoelde.

Niet minder opmerkelijk is het volgende :

In de voorrede op DE WETTE's „Beiträge ins A. T.” bekend GRIESBACH: „Wie bedenklich solche Untersuchungen in Absicht auf die Autorität der Bibel werden könnten”. Dat ze dit reeds bij DE WETTE geworden waren, blijkt uit zijn oordeel over den Pentateuch en de geloofwaardigheid daarvan.

Sprekend zijn in dezen ook de woorden van Prof. VALETON. 't Is, als men ze hoort, alsof de geleerde geeft, om dan weer als geloovig criticus te nemen. „Wij hebben hier” (nl. in Gen. 1), zoo luidt het, „een natuurbeschouwing der oudheid, die, vergeleken met wat wij weten, onvolledig en onnauwkeurig is.” En dan, daartegenover: „Ze is echter rein. Er zijn geen dwaasheden in. Ze vormt het stramien voor de hoogste religieuze gedachte.”

Sprekende over den boom des levens, luidt het: „Men kan zeggen, dat de schrijver een mythe heeft bedoeld, maar ook, dat hij een reëel beeld heeft willen geven. 't Laatste moeten wij kiezen.”

En later: „Cap. 1 is geen mythe. Cap. 2 en 3 zouden 't kunnen zijn, maar mythe is 't rechte woord niet. Men brengt er bij dat woord iets anders in dan er in zit, want mythe brengt een polytheïstisch idee mede. 't Zijn verhalen uit den boezem des volks, die de drager wordt van 't reine goddelijke. „De naam mythe is dus volstrekt niet van toepassing op Gen. „2 en 3.” Het eerst aangehaalde woord is des te opmerkelijker, omdat het nog een resultaat van 't resultaat aanwijst. Immers, zijn Gen. 1 en 2 eenmaal in twee tegenstrijdige verhalen ontbonden, het einde der koord is losgerafeld en de verdere ontbinding volgt

vanzelf. De schaar kan ter hand genomen en is dan ook ijverig gebruikt om Pentateuch en Hexateuch, al naar believen, in kleiner of grooter aantal stukken te knippen, die de oorspronkelijke oorkonden dan vormen door een onbepaald aantal compilatoren, met behulp van allerlei invoegselen, omzettingen en interpellaties bij elkander gevoegd.

Is het resultaat der critiek dus van zoo groot gewicht en van zoo verstrekkende gevolgen, de vraag dringt zich als vanzelf aan ons op, op welke gronden het mag steunen. 't Zijn toch zeker (dat mag met reden worden verwacht) vaste fondamenten, waarop zulke uitspraken worden gebouwd. Is de inhoud van Gen. 1 en 2 aldus gevonnist, de rechters zullen toch rechtvaardig geweest zijn en 't vonnis is zeker veelzijdig gemotiveerd. Het resultaat der critiek is de vrucht der wetenschap; een vrucht, niet dan noode gedrongen van den boom der kennis geplukt? Zien wij of de gronden der critiek aan deze rechtmatige verwachting beantwoorden.

II. DE GRONDEN DER CRITIEK.

De gronden, die de critici aanwijzen voor hun gevoelen, laten zich in twee soorten onderscheiden. Zij gelden n.l. of *den stijl* of *de stof* van Gen. 1 en 2, den vorm of den inhoud dezer capita. Bepalen we ons eerst bij de eerste soort, bij de *Gronden, ontleend aan den vorm*.

De eerste reden, waarom dan het resultaat der critiek waarheid zal zijn, is de volgende:

A. Zooals door ieder, die den grondtekst leest (en zelfs door den opmerkzamen lezer der Stat.-Vertal.), moet opgemerkt worden, vormt Gen. 2 : 4 een punt van scheiding, een punt van overgang van het voorgaande tot het volgende. Daar begint iets nieuws. Het voorgaande is daar afgesloten. Wat nu volgt,

behoort daar niet meer bij. De woorden, waarmede Gen. 2 : 4 aanvangt, zijn :

אלה תולדות השמים והארץ (elè toledoot hasjamaim weharetz), wat is overgezet: „Dit zijn de geboorten des hemels „en der aarde”, op welke vertaling wij nader hebben terug te komen.

Dat „elè toledoot” komt meer voor, tienmaal in het boek Genesis, en het geeft dan telkens, als opschrift, 't begin van iets nieuws aan. Dit opschrift nu is een belangrijke en toch ook weer lastige uitdrukking voor de critiek op deze plaats. Immers, het is een uitdrukking, in de taal der critiek, eigen aan den Elohist, een der oorkonden en wel, volgens velen, het oudste (das Grundschrift, de Priestercodex), waaruit 't boek Genesis en verder geheel de Pentateuch zal zijn samengesteld en waartoe wel Gen. 1 : 2—3 (het eerste Scheppingsverhaal), maar *niet* het tweede moet behooren. Men redeneert nu aldus : „Diese „Worte standen entweder ursprünglich *vor* Cap. 1 : 1 und wurden von den Jehovisten hierher gezogen *um seine Darstellung „mit der des Elohisten zu verbinden* (men lette op de vooronderstelling, die voorop gezet wordt), oder waren sie vom „Elohisten ausnahmsweise an's Ende dieser Schöpfungsgeschichte „gestellt, wobei sie (let wel) dem Jehovisten bequeme Gelegenheit darboten, seine Schöpfungsgeschichte ergänzend daran zu „knüpfen” ¹⁾).

Elè toledoot is dus oorspronkelijk ook hier op schrift, *maar dan staat 't verkeerd* en is *met opzet* door den Jehovist (schrijver van het tweede verhaal) hierheen verplaatst, om een aanknooppingspunt te hebben voor zijn verhaal òf het is door den Elohist (schrijver van het eerste verhaal) *bij uitzondering* hier als *onderschrift* gebruikt.

Prof. VALETON redeneert aldus: „בְּהִיבָרְאָם (behibbareaam)

¹⁾ VAHINGER, t. a. p.

„en **בְּיוֹם** (bejoom), in Cap. 2 : 4 voorkomende, behooren niet „bij elkander. Ook niet **הַשָּׂמַיִם וְהָאָרֶץ** (hasjamaim wehaaretz), „volgende op elè toledoot en **אֶרֶץ וְשָׂמַיִם** (eretz we sjamaim), „volgende aan 't einde van vs. 4. 't Blijkt dus, dat vs. 4a en „4b niet bij elkander behooren”.

De scheiding valt dus niet bij vs. 4, maar midden in vs. 4. Daar gaan de beide verhalen uit elkander. En elè toledoot?

Dat beteekent, zegt Prof. VALETON, quod generatur, 't komt van **יָלַד** (jalad), voortbrengen. Vandaar (en deze vertaling is belangrijk) beteekent het: *geslachten, geschiedenis*. Gebruikt de Hebreër dit woord, dan denkt hij aan hetgeen *na* hem volgt, *niet* aan hetgeen *achter* hem ligt. Daarom past dus elè toledoot niet bij Cap. 2 en 3. Wij zouden daar dan moeten verwachten de geschiedenis van hemel en aarde en wij vinden daar de schepping van den mensch en de planting van den Hof van Eden veel meer als verhaal. Daarom is elè toledoot onderschrift van 't voorgaande verhaal. Cap. 1 is inleiding en de hier genoemde toledoot beginnen Cap. 5, want Cap. 2 : 4b—Cap. 5 is er tusschen gevoegd. Elè toledoot is dus de grenspaal der beide Scheppingsverhalen en die grenspaal zelf bewijst dat Gen. 1 en 2 twee verschillende deelen bevatten. Daar, bij dat elè toledoot, is de naad in de samengevoegde deelen, die, zeer ten ongerieve van den Jehovist of van den redactor of van den harmonist, maar al te zichtbaar is voor ieders oog.

Op deze en de volgende redeneeringen komen wij nader terug.

Stellen wij thans den tweeden grond aan de orde, waarop het resultaat der critici rust! 't Is een zeer geliefkoosde, sterker geacht misschien dan alle andere gronden. Het is deze:

B. Dat Gen. 1 en 2 uit twee verschillende oorkonden samengesteld zijn en twee Scheppingsverhalen bevatten, blijkt duidelijk uit de verschillende Godsnamen, in beide deelen gebruikt.

Gen. 1 : 1—2 : 3 leest men altijd den Godsnaam **אלהים**

(èlohim), terwijl van daar in Gen. 2 telkens gelezen wordt יהוה אלהים (Jahwe Elohim).

Op zichzelf beschouwd, zou dit aanleiding geven tot de vraag: Hoe moet dat verschil worden verklaard en is er ook reden voor om juist in en van Cap. 2 : 4 af Jahwe Elohim te gebruiken? 't Kon dan zijn, dat de zaak zich, langs eenvoudigen weg, liet oplossen. Dien weg wil evenwel de critische wetenschap niet op en vragen wij waarom niet, 't antwoord daarop gunt ons een blik in de groote waarde, die dit argument voor haar heeft. 't Is een der pilaren, zoo niet de hoofdpilaar, waarop 't kunstig gebouw moet rusten.

Men gaat n.l. uit van de volgende beschouwing, die, vooropgezet, ook de Godsnamen en hun gebruik op een eigenaardige wijze kleurt.

Het boek Genesis niet alleen, maar ook al de boeken van den Pentateuch, is (zijn) gevormd uit allerlei fragmenten en brokstukken van oude oorkonden, die door een zekeren onbekende werden samengevoegd. Men zocht nu voor die fragmenten kenteekenen, kenmerken, en begon met deze 't werk des onbekenden weer te scheiden en te schiften. Dit behoorde niet bij dat, maar bij dat andere, enz. Nu gebeurde het soms, dat de scheiding hier of daar mislukte. De kenmerken gingen niet op, bleken op zeker punt niet proefhoudend. Men achtte ze daarom niet van onwaarde en evenmin werd men met het geval verlegen. Blijkbaar was dan dat moeite gevende vers of waren de verzen van dat genre ingevoegd door een tweeden onbekende en had men ook aan dezen helper niet genoeg, de wetenschappelijke verklaring werd afgelegd, dat van deze geschriften allerlei veel verbeterde en vermeerderde edities in den loop der eeuwen 't licht hebben gezien. Van deze editeurs, redactoren of hoe men ze noemen wil, had natuurlijk ieder zijn eigen inzichten. Deze vond dit niet goed, gene achtte dat weer beter. Ieder verbeterde nu op zijn wijze en altijd met de beste en vroomste

bedoelingen; vulde aan, voegde bij, verplaatste verzen en hoofdstukken, herhaalde ze, totdat dit eindelijk ophield en wij vereerd werden met de nalatenschap, die nu door de critische wetenschap, onder benificie van inventaris, is aanvaard.

Het gemak gevende van deze theorie valt in 't oog. Rijmt dit of dat niet met de vooropgezette hypothese, dan is dat te wijten aan dezen of genen redactor, die weer wat veranderde of wijzigde, en heeft men aan het aantal redactoren, die, als bestaan hebbende worden aangenomen, niet genoeg, niets ter wereld belet om een volgend nummer in 't leven te roepen. Wie meent, dat deze voorstelling der dingen minst genomen onwaar is, raadplege de uitspraken der critici zelven!

In 't vroeger aangehaalde citaat erkent VAHINGER, dat er „von Astruc an viel gefehlt und gefaselt” geworden is van critische zijde. Hij verdedigt de hypothese, dat herhaalde redacties der boeken elkander zijn opgevolgd, met de bewering, dat het „Sitte” was in 't Oosten oude documenten „zu ergänzen.”

Sprak Astruc reeds van de *oorkonden-hypothese* (door EICHORN, ILGEN, KELLE, GRAMBERG e. a. aangevuld), later ontstond de *fragmenten-hypothese* van VATER, HARTMANN en DE WETTE (vroeger), terwijl DE WETTE (later) en met hem DELITZSCH, STAHELIN, EWALD, enz., de *aanvullings-hypothese* bepleitten, volgens welke een oude oorkonde, de Elohist, uit een Jehovistische oorkonde is aangevuld. Nog later ontwikkelde EWALD een andere hypothese, door DELITZSCH *Krystallisation*-hypothese, door anderen *Buchmacherei*-hypothese genoemd.

Vier bestanddeelen leggen dan den grondslag van den Pentateuch. Dan moeten *twee* Elohisten en *twee* Jehovisten onderscheiden worden. De schrijver van 't vierde bestanddeel splitst zich dan nog in een 4de en een 5de en ofschoon hij de drie voorgaande boeken redigeerde (als 4a of 4b is niet duidelijk), bevatten deze bovendien nog toevoegselen uit den tijd van MANASSE en 't exil. Spreekt men hier van Elohistische en

Jehovistische stukken, elders neemt men er een Vor-Elohist bij, terwijl er bovendien sprake is van een Jahwe-Elohist. Eerst is de Elohist de „ergänzte”. Later blijkt het duidelijk, dat men hierin dwaalde en dat hij vaak de „Ergänzer” is. Verzen en capita worden onder een zeker aantal schrijvers verdeeld, die allen hun eigenaardigheden hebben. Zoo noodig spreekt men (KÖNIG) van een geheele reeks Elohisten (E_1 E_2 E_3) en daarnaast nog van een soortgelijke reeks van priesterlijke schrijvers (P_1 P_2 P_3), die allen leefden na 't exil. Om nu tot hunne resultaten te komen, nemen al deze geleerden een groote schaar ter hand, die, naast vele kleinere, dienst moet doen, en deze is: *'t gebruik der verschillende Godsnamen*. Dat ook dit gezegde, zelfs in de wijze van zeggen, niet overdreven is, blijkt o. m. uit den lof, door Prof. WILDEBOER aan Astruc toegezwaaid: „Hij gaf den onderzoekers *'t ontleedmes* in handen, „waardoor zij in staat werden 't groote geschiedwerk in zijn „oorspronkelijke bestanddeelen te ontbinden” ¹⁾).

Past men nu deze methode toe op Gen. 1 en 2, dan ligt het resultaat voor de hand. „Die tweede Urkunde karakterisirt „sich durch den Jehova-Namen”, zegt Dr. HOFFMANN. ²⁾).

„Vergleichen wir”, zegt VAHINGER, „1 Mos. 1 : 1—2 : 4 „mit 1 Mos. 2 : 5—4 : 26, so muss jedem Nachdenkenden „die Verschiedenheit der Gottesnamen auffallen, welche beide „Stücke auszeichnet, indem das erste stets den Namen Elohim, „das andere stets den Namen Jahwe-Elohim braucht, während „es doch wenigstens im zweiten Kapittel, von derselbe Sache, „von der Schöpfung, handelt”.

„Gen. 2, 3 en 4”, zoo leert Prof. VALETON, „behooren tot „dezelfde bron, niet tot den Priestercodex (waartoe Gen. 1), „maar tot de volksverhalen (J. E.), en dit J. E. moet niet be- „schouwd worden als een ineens geschreven werk. 't Bestaat

¹⁾ WILDEBOER: „Letterkunde des O. V.”

Zie ook over deze materie: HOEDEMAEKER, „Moz. Oorsprong”, p. 116.

²⁾ Herzog: „Real-Encycl., I, Art. *Adam*.

„uit allerlei bestanddeelen, die op zichzelf staan en weer anders „zijn samengesteld dan *q* en *je*”.

„Von diesen (Erzählungen)”, zegt BLEEK, „bezeichnet die „Erstere die Gottheit nur mit Elohim, die zweite dagegen mit „der Benennung Jahwe-Elohim” ¹⁾.

Slotsom is dus telkens: Ook in 't verschillend gebruik der Godsnamen is het duidelijk, dat Gen. 1 : 1—2 : 3 en 't geen daarop volgt, oorspronkelijk niet bij elkander behooren.

Gaan wij thans over tot den derden grond, waarop dit resultaat is gebouwd!

C. Gen. 1 : 1—2 : 4 is, zoo zegt men, geheel anders geschreven dan 't volgende verhaal. Het eerste is tabellarisch, kroniekmatig, droog, dor of ook plechtig, majestueus. Het schetst niet, het teekent niet. Dat doet het tweede wel. Dat kon op 't doek gebracht en geschilderd worden. Dit is meer een verhaal tegenover het eerste, dat meer een tafereel wil wezen.

„'t Schema”, zegt Prof. VALETON, aangaande Gen. 1, „'t „schema geeft hier meer dan de inhoud. Het *hoe* ontbreekt „hier, het *dat* wordt alleen gemeld. 't Is een schema, een geraamte. „Er is geen vleesch en bloed aan. Het tweede verhaal daaren- „tegen is mooier, naïever, maar minder eenvoudig, majestueus.”

Bovendien moet Gen. 2 anthromorphistisch zijn en Gen. 1 niet.

Een vierde grond, nog altijd den vorm betreffende, sluit hierbij onmiddellijk aan:

D. Niet alleen de stijl, maar ook de taal verschilt.

In den Elohist (Gen. 1) keeren telkens vaste vormen terug: „God zag, dat het goed was”; „En 't was alzoo”. In den Jehovist vindt men ze niet.

De Elohist spreekt van *haäretz*, de Jehovist van *haädema*. In Gen. 1 is het *hemel* en *aarde*, in Gen. 2 *aarde* en *hemel*. In den Elohist *elë toledoot* (men zal zich herinneren, dat

---

¹⁾ BLEEK-WELLHAUSEN: „Einleit. a. d. A. T.”, p. 80

het in Gen. 2 : 4 voorkomende, gehouden wordt voor een onderschrift van het eerste verhaal), in den Jehovist niet.

In den Elohist **בָּרָא**, *bara*, in den Jehovist **עָשָׂה**, *asa*.

זָכָר וּנְקֵבָה (*Zakar oe nekeeba*) bij den eersten (Gen. 1 : 27), **אִישׁ אִשָּׁה**, *isch ischa* bij den tweeden. En eindelijk: in den Priester-codex bijna altijd de accusativus met **אָת** (eet), bij den anderen schrijver worden suffixa gebruikt.

Hebben bovengenoemde gronden betrekking op vorm en stijl der capita, die ons bezig houden, andere sluiten zich daarbij aan en moeten tot 't zelfde resultaat leiden. 't Zijn de *Gronden, ontleend aan den inhoud*, aldus luidende:

A. „In Cap. 1 : 1—2 : 4 ist der Mensch das letzte, was geschaffen wird, nachdem Pflanzen und Thiere bereits geschaffen „sind (vs. 11, 12, 20—25); in dem Stücke Cap. 2 : 5 ff wird, „sobald die Erde vorhanden und durch einen Nebel befruchtet „ist, zuerst der Mensch (vs. 7, 8), dann nach ihm die Pflanzen- „welt (vs. 9) und endlich (vs. 19) die Thierwelt geschaffen,” zegt VAHINGER ¹⁾.

De volgorde der Schepping is dus in het tweede verhaal geheel anders dan in het eerste en wat het een zegt, is in rechtstreekschen strijd met 't geen het ander verhaalt. Evenzoo zegt BLEEK: „Nach Cap. 1 erfolgt die Schöpfung der Thiere „auf der Erde *vor* der der Menschen, dagegen Cap. 2 zwischen „der Erschaffung des Mannes und des Weibes” ²⁾. Een dergelijke opmerking maakt KNOBEL. Cap. 1 meldt, volgens dezen geleerde, de schepping van de dieren en later die van man en vrouw, terwijl Cap. 2 eerst den man, dan het dier, vervolgens de vrouw laat geschapen worden.

Er is dus verschil en strijd onderling in de volgorde der verhaalde gebeurtenissen. Dit is evenwel het eenige niet.

¹⁾ HERZOG: „Real-Encycl.”, XI, Art. *Pentat.*

²⁾ BLEEK-WELLHAUSEN: „Einl. a. d. A. T.”, p. 81.

B. In Gen. 1 komen de dieren uit de aarde voort; in Gen. 2 worden zij uit de aarde gevormd. (KNOBEL).

C. De schepping van de vrouw heeft in Gen. 1 op andere wijze plaats dan in Gen. 2, n.l. door Gods machtwoord, tegelijk met den man; in Gen. 2 wordt de vrouw gevormd uit Adams rib.

D. In Gen. 1 begint de Scheppingsgeschiedenis met den afgrond, waarover 't licht opgaat; in Gen. 2 met de aarde, waarop 't nog niet heeft geregend.

E. In Gen. 1 schept God met Zijn machtwoord; in Gen. 2 met Zijne handen.

F. In Gen. 1 wordt Adam geschapen naar Gods beeld; in het verhaal van Gen. 2 en 3 wordt het hem tot zonde gerekend, dat hij God evengelijk wil zijn.

BLEEK zegt dit eenigszins anders: „Nach Cap. 1 erschafft „Gott den Menschen *von Anfang an* nach Seinem Bilde, während „es sich Cap. 2, 3 so dargestellt findet, alsob der Mensch zur „Aehnlichkeit mit Gott erst später gekommen sei, dadurch, dass „er zur Unterscheidung des Guten und Bösen gelangte” ¹⁾.

Hier dus valt de nadruk op een vroeger en later van 't naar Gods beeld geschapen zijn.

G. In Gen. 1 leest men van zes Scheppingsdagen; in Gen. 2 slechts van één dag.

H. De inhoud van Gen. 2 houdt geen rekening met het in Gen. 1 reeds verhaalde: „In Gen. 2 ist auf den Inhalt des „ersten (Gen. 1) keine Rücksicht genommen”, zegt BLEEK, „vielmehr im zweiten (Gen. 2) die Befruchtung der Erde und „die Erschaffung der lebendigen Wesen auf derselben so erzählt, „als sei davon im Vorhergehenden noch gar nicht die Rede „gewesen” ²⁾.

I. Nog is er verschil in zake de schepping der plantenwereld. „Die Schöpfung der Gewächse auf Erden wird Cap. 1

¹⁾ T. a. p.

²⁾ BLEEK-WELLHAUSEN: „Einl. a. d. A. T.,” t. a. p.

„unmittelbar auf Gottes Wort zurück geführt, während Cap. 2 „das Hervorsprossen der Gesträuche und Kräuter bezeichnet „wird als vom Regen und von der Bebauung der Menschen „abhängig” ¹⁾).

Ziedaar dan de gronden, die leiden tot het resultaat, dat Gen. 1 en 2 twee van elkander verschillende en tegen elkander strijdende verhalen bevatten.

Zoo volledig en zoo objectief mogelijk gaven wij ze weer, de eigen (zij 't dan ook soms vertaalde) woorden der critici gebruikende. Met 't oog op die gronden moet dan thans gevraagd worden, hoe zwaar zij wegen, of zij en zoo ja, in hoe verre zij recht van bestaan hebben en of ze met recht mogen geacht worden, vaste fondamenten te vormen voor hetgeen men er op heeft gebouwd. Bezien we ze, om dit te weten, ieder op zichzelf van naderbij, en trachten we dus, dit doende, tegelijk aan te toonen:

III. HUN AARD EN WAARDE.

A. De eerste grond, door de critiek aangewezen, vestigt onze aandacht op Cap. 2 : 4. Daar begint iets nieuws, wat niemand, op zichzelf genomen, zal ontkennen. Met vs. 4 begint werkelijk iets nieuws, een nieuwe afdeeling. Dat daar evenwel geen *nieuw verhaal*, in den zin der critiek, begint, is duidelijk, zoodra 'de hypothese der critiek losgelaten wordt en men, diensgevolge, elè toledoot laat staan, waar het staat, waartoe men 't meest volkomen recht heeft.

Immers, „Elè toledoot” is geen onderschrift, maar opschrift. Als zoodanig komt het tienmalen in Genesis voor. Het dient dus kennelijk den schrijver als middel om de te behandelen stof te rangschikken in tien afdeelingen. Niets dwingt er toe om het nu hier bij uitzondering onderschrift te maken, dan alleen

---

¹⁾ BLEEK-WELLHAUSEN: „Einl. a. d. A. T.,” t. a. p.

de hypothese, die men telkens voorop zet, en die dan, omgekeerd, uit 't geen openbaar wordt, weer bewezen moet worden. Bovendien pleit tegen de bewering, dat het onderschrift zou zijn, het volgende :

1. De eigen vertaling der critici van elè toledoot: dit zijn de geslachten of *dit is de geschiedenis*, waarbij Prof. VALETON uitdrukkelijk opmerkt, dat de Hebreër daarbij dacht aan hetgeen *na* hem volgde, niet aan hetgeen *achter* hem lag. De conclusie, dat het dus niet behoort bij Cap. 2 en 3, moet alzoo blijkbaar omgekeerd worden.

„Elè toledoot” zegt dat de geschiedenis van hemel en aarde *volgt*, en waarom daartoe de schepping des menschen en 't planten van den Hof *niet* zouden behooren, is ons niet duidelijk. Wat Gen. 2 van die geschiedenis verhaalt, zijn o. i. zeer gewichtige gebeurtenissen, waarvan 't belang geheel de Schrift door in 't oog valt en in 't oog gehouden wordt.

2. Met bovengenoemde beteekenis van elè toledoot in 't oog, ziet men duidelijk, dat het als onderschrift in Gen. 2 : 4 op een zeer vreemde plaats zou staan. Immers, het voren verhaalde geeft niet de *geschiedenis* (in den eigenaardigen zin van „toledoot = *levensgeschiedenis*) van hemel en aarde, maar wel bevat het de *geboorte*, de *schepping* er van. In Gen. 2 : 4 en vervolgens volgt dan de geschiedenis, wat wij later nader hopen uiteen te zetten.

3. De vooronderstelling, dat van Cap. 2 : 4a tot Cap. 5 : 1 alles ingevoegd is. Is dat zoo, dan sluit Cap. 2 : 4a **וְהָאָרֶץ**:

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם (elè toledoot hasjamaim wehaaretz) onmid-

dellijk aan Cap. 5 : 1, aldus beginnende: **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם**

(tsè sefer toledoot adam), wat een opschrift is. Het onderschrift van Cap. 2 : 4a sluit dan onmiddellijk aan dit opschrift, wat, op zichzelf genomen, geen bezwaar oplevert. Maar als nu Cap. 2 : 4a moet aanwijzen, dat in 't *volgende* de ge-

schiedenis van hemel en aarde zal worden verhaald en deze geschiedenis is niet te vinden vóór Cap. 5, zoodat ze daarin en in 't geen verder volgt, moet worden gezocht, is er dan toch niet iets dubbels, een noodelooze herhaling in dat onmiddellijk op elkander volgen van dit onderschrift en dit opschrift?

4. De Eenheid van Gen. 2 : 4. De eerste helft van 't vers begint met *elè toledoot*, de tweede met *Bejoom* : Dit is de geschiedenis — ten dage, dat, enz. Dezelfde verbinding is te vinden Gen. 5 : 1 en Num. 3 : 1. Waarom moet nu alleen Cap. 2 : 4 dat toledoot van *Bejoom* gescheiden worden? Als telkens verbonden en de twee deelen van den zin aan elkander verbindende, protesteert het zelf tegen die scheiding. Voor de hand ligt, dat, wat elders één is, ook hier bij elkander behoort, en dan behoort, *elè toledoot* niet tot een ander verhaal of tot een andere oorkonde zelfs dan 't geen er aan verbonden is door *Bejoom* en is dus ook geen onderschrift van Gen. 1—2 : 3.

Dat ook HOELEMANN ¹⁾ Cap. 2 : 4a beschouwt als onderschrift, is te wijten aan de wijze, waarop hij toledoot verstaat, n.l. als „Entstehungen des Himmels”, welke vertaling reeds boven weersproken werd.

Is dus *elè toledoot* opschrift, behoorende tot het dan volgende verhaal, dat geheel aan de beteekenis beantwoordt, dan staat het (in critische taal) als een Elohistische uitdrukking in een Jehovistisch stuk, weerspreekt als zoodanig de scheiding en tegenover elkander plaatsing dier stukken, vooronderstelt het omgekeerde en *kon* hier niets aangeven dan 't begin van een nieuw hoofdstuk in en van 't zelfde verhaal.

Dit wordt nog duidelijker, als men, uitgaande van de stelling der critiek, let op den vooronderstelden redactor of compiler en zijn werk. In zijn woordenkeus in vs. 4

---

¹⁾ HOELEMANN: „Die Einh. der Schöpfungsberichte”, p. 12. Deze geleerde treedt als apologeet op.

(’t gebruik van Jahwe Elohim bijv.) moet hij, volgens VAHINGER, „die Absicht aussprechen uns über die Anstösse, welche die „nachherige Abwechselung bereiten könnte, *gleich von vorn an* „hin weg zu heben” ¹⁾. Hij wil dus vereenigen zonder dat men ’t bemerkt, zóó, dat zijn oorkonden als één geheel zullen worden beschouwd. Hij doet daartoe moeite door verandering van woorden, enz. en — hij laat hier ’t opschrift elè toledoot staan, dat op tien plaatsen in Genesis ’t begin van iets nieuws aankondigt. Hij verplaatst het zelfs, zooals vroeger POTT en KNOBEL, later WELLHAUSEN, hebben gezegd, van Gen. 1 : 1 naar Gen. 2 : 4a. Zag hij dan niet, dat dit juist ’t tegenovergestelde zou bewerken, dat elè toledoot juist zou doen denken aan iets anders en iets nieuws? Van den man, die het in Genesis tien malen en kennelijk telkens met opzettelijke bedoeling herhaalt, laat zich dit toch onmogelijk denken. Veeleer wordt daardoor het tegenovergestelde resultaat bevestigd. De man, die „elè toledoot” daar nederschreef in Cap. 2 : 4, moet geweten hebben, wat het beteekende; moet de bedoeling gehad hebben er opmerkzaam op te maken, dat hier een nieuwe afdeeling begon; moet geheel vreemd geweest zijn aan de gedachte, dat, wat hij hier schreef, eigenlijk twee tegenstrijdige verhalen bevatte, die door hem zouden zijn vereenigd.

Wij meenen dus met recht te mogen besluiten, dat Gen. 2 : 4 geen recht geeft voor ’t resultaat der critiek.

Letten wij thans op den in de tweede plaats aangevoerden grond, wij komen dan tot een zelfde slotsom.

B. Dat vóór Gen. 2 : 4 de Godsnaam Elohim is, terwijl met dit vers ’t gebruik van Jahwe Elohim begint, is evident. Alleen, dat daaruit *moet* volgen het samen gevoegd zijn van twee verschillende oorkonden, is minder duidelijk. Wat het gebruik der verschillende Godsnamen in ’t algemeen betreft, dat dit gebruik *noodzakelijk aanwijst* de samenvoeging van

¹⁾ VAHINGER, t. a. p.

verschillende oorkonden, wordt door allerlei dingen weersproken. Niet 't minst daardoor, dat het telkens weer als criterium voor de bronnensplitsing den dienst weigert. Elohim en Jahwe worden tot Exod. 6 : 3 promiscue gebruikt, zoodat dit criterium bij het toepassen der scheidingshypothese dan ook telkens aanleiding heeft gegeven tot allerlei „tours de force,” zooals de resultaten der critici zelven aanwijzen. Bovendien kan 't verschillend gebruik der Godsnamen dikwijls en in vele gevallen bevredigend verklaard worden uit de beteekenis der namen, in verband met hetgeen de schrijver bericht. Vooral is dit waarheid van „Jahwe Elohim”, dat twintig malen in 't boek Genesis voorkomt en altijd beteekenisvol mag heeten. Toegegeven wordt dit dan ook door critici als KUENEN, DELITZSCH, KÖNIG e. a. DELITZSCH vindt zelfs „het gebruik van Jahwe Elohim gepast „in de berichten, die ons aanschouwelijk maken, hoe de door „Elohim geschapen wereld opgenomen wordt in de geschiedenis „des heils”, in welke uitspraak dus tegelijk wordt toegegeven, dat er een nauw verband bestaat tusschen Gen. 1 en 2 en dat dit zelfs in 't gebruik dezer Godsnamen uitkomt. Breedvoerig handelt overigens over deze materie HENGSTENBERG in zijn „Authentie des Pentat.” ¹⁾.

Voor onstegenwoordig doel, het aantoonen van 't onvoldoende van dit criterium in zake Gen. 1 en 2, zij 't volgende genoeg: In Cap. 2 : 4 is Jahwe Elohim met opzet gebruikt, niet „um „uns über die Anstösse (van het compilatiewerk) hin weg zu „heben” (‘t middel was tot dat doel niet zeer toereikend en ook zeer ongeschikt), maar om te zeggen, wat ook Prof. VALETON en met hem Prof. MC CAUL (verdediger van de Eenheid der Scheppingsverhalen) leert: dat onder Elohim en Jahwe *dezelfde God* wordt verstaan.

¹⁾ HENGSTENBERG, t. a. p., I, 181—414.

Zie ook HOEDEMAEKER : „Moz. Oorspr.”, 112 en 220, en Prof. MC CAUL : „The Mosaic Record. Aids to Faith”, V, p. 189—236.

Of het dan ook voor verklaring vatbaar is, in welken zin Elohim en in welken Jahwe wordt gebruikt en dus ook, waarom 't gebruik der Godsnamen afwisselt?

Zeker kan dat verklaard worden en zelfs op velerlei wijze. Elohim wordt gebruikt van God in 't algemeen, Jahwe in betrekking tot Israël. Elohim is de Godsnaam voor den Schepper, Jahwe voor den God des Verbonds. Elohim is God als Schepper, Heer der wereld, Jahwe is God, staande in persoonlijke betrekking tot den mensch. Elohim is de God van hemel en aarde, niet onderscheiden van, maar Dezelfde als Jahwe, de God, Die komen zal. Al deze verklaringen zijn in antwoord op bovengenoemde vraag gegeven en welke van die men nu wil aannemen of verwerpen, vast staat, dat 't gebruik van Elohim en Jahwe en ook van Jahwe Elohim in Gen. 2 : 4 op bevredigende wijze kan worden verklaard.

Moet dat Jahwe Elohim dan leiden tot 't resultaat der critiek? Roept 't luide en alleen uit: Hier zijn twee verschillende oorkonden te zamen gevoegd? Is 't niet mogelijk, *kan* 't niet anders of hier zal de onpartijdige uitroepen: „Ziedaar nu de „naad, de voeg in 't geen vereenigd werd”? Kan men zonder „theologisierende Aushülfe” niet aan deze slotsom ontkomen, omdat dit Jahwe Elohim dringt en dwingt tot de stelling der critiek? Wij zien 't niet. Wij zien alleen, dat men bij vooropzetting der critische hypothese tot deze stelling komt, dat om het te zien dus het gebruik van een bepaalden bril noodig is, en dat, zonder dit *πρωτον ψευδος*, het een met 't ander valt. Jahwe Elohim werd door den schrijver (zonder 't critische standpunt is er geen compiler) hier geschreven om te zeggen dat Elohim en Jahwe dezelfde God bedoelt, en hij spreekt daarmede reeds de schoone gedachte uit, die nader in de heilsgeschiedenis zal worden ontwikkeld: „De God des hemels „en der aarde is voor den mensch tegelijk de God des heils”. Stelt men zich trouwens op het standpunt der critiek, de

vraag zou zich voordoen ¹⁾ met 't oog op de redactie dezer geschriften: Waarom lezen wij hier niet Jahwe-Zebaoth, den Godsnaam, die in den tijd der profeten zooveel werd gebruikt? Staat men niet op critisch standpunt, 't antwoord op die vraag ligt voor de hand: Die Godsnaam was het Mozaïsche tijdperk vreemd.

Bovendien, aangenomen voor een oogenblik de waarheid van deze beide critische gronden, welke waarde hadden ze dan nog voor 't critisch resultaat? Zij zouden de basis kunnen vormen, maar zeiden toch in geen geval meer dan dat de schrijver van Gen. 1 en 2 zijn stof uit twee verschillende oorkonden had geput, welk vermoeden op zichzelf tamelijk onschuldig is, en ook reeds door CAMP. VITRINGA werd geopperd ²⁾. Genoeg! Uit 't bovengenoemde blijkt duidelijk, dat ook 't verschillend gebruik der Godsnamen in Gen. 1 en 2 niet rechtigt tot de aanneming van het critisch resultaat.

De dan volgende gronden der critiek blijken o. i. bij nader onderzoek mede onhoudbaar:

C. De stijl van den Elohist (Gen. 1), zoo heeft men opgemerkt, is anders dan die van den Jehovist (Gen. 2 : 4 en verv.). In Gen. 1 is de stijl kort, gedrongen, kroniekmatig, enz. Men herinnere zich het vroeger hieromtrent gezegd.

De waarde van dezen grond, in verband met het daarop gebouwde resultaat der critiek, wordt duidelijk in 't licht der volgende waarheden:

Ieder schrijver van vroeger en later tijd is gedwongen geweest zijn taal en stijl te richten naar 't onderwerp, dat hij behandelde. 't Verhaal bijv. van feiten en gebeurtenissen zal een andere wijze van behandeling eischen dan de opgave van den stamboom van 't een of ander vorstelijk geslacht. Paste men dit criterium toe op een of ander werk van een nog

---

¹⁾ Door KEIL gedaan c. f.: „Die Composit. des Pent.” achter Comm.-Deut.

²⁾ CAMP. VITRINGA: „Observ. lib. v. dissert. 1 c. 4.”

levenden schrijver, men zou hem de verrassende opmerking kunnen maken, dat zijn boek samengesteld was uit stukken van een zeker aantal schrijvers, die zich kennelijk van elkander onderscheiden in stijl en woordenkeus.

Niet anders was het met den schrijver van Gen. 1 en 2. Zijn stijl is eerst kroniekmatig, kort, tabellarisch, majestueus verheven. Het *hoe* ontbreekt, alleen het *dat* wordt gemeld.

Niemand zal dit bevreemden, die bedenkt *wat* 't is, dat Gen. 1 beschrijft. Die een dergelijk tafereel wil geven, *moet* (wanneer hij althans zijn fantasie niet den vrijen loop wil laten) zich categorisch uitdrukken. Nog moet ieder schrijver dat doen, die iets groots, iets verhevens, iets plechtigs wil teekenen. Dan wordt de stijl kort en gedrongen en daardoor te indrukwekkender en in karakter meer overeenkomende met de te behandelen stof.

Gaat dezelfde schrijver over tot beschrijven van aardsche, meer voor de hand liggende, minder verheven dingen, die beter in 't raam onzer menschenlijke voorstellingen kunnen worden gevat en dus ook beter, nauwkeuriger in menschenlijke woorden kunnen worden beschreven, dan zal de stijl vanzelf vlotter, loopender worden. Het *hoe* kan dan ruim en breedvoerig geteekend worden. O. i. ligt daarin de oplossing van 't verschil in stijl, waardoor Gen. 1—2 : 3 en Gen. 2 : 4—25 zich kenmerken, en die het voor de hand liggende van deze oplossing opmerkt, vraagt hij niet onwillekeurig of 't wel immer mogelijk geweest zou zijn, dat men een dergelijk gebruik van deze dingen maakte, wanneer men niet *à priori* van de analyse-hypothese was uitgegaan?

Met de opmerking, dat Gen. 2 in tegenstelling met Gen. 1 anthropomorphistisch is, staat het evenzoo. Of is 't niet en minder anthropomorphistisch wat Gen. 1 vermeldt: „God „zag”, „God zeide”, „laat ons menschen maken,” enz.?

Allerminst mag dan zeker op dezen grond tot de scheiding der Scheppingsverhalen besloten worden en wederom is het niet

anders met de waarde van 't volgend bewijs, mede nog aan den vorm ontleend.

D. De taal, zoo heet het, verschilt in de aangewezen oorkonden. Bij ieder der opgegeven verschillen staan wij afzonderlijk stil:

1. In den Elohist (om dit 't eerst te noemen) lezen wij **הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ**, (hasjamaim we haaretz), in den Jehovist is de volgorde omgekeerd: **אֶרֶץ וְשָׁמַיִם**, (eretz we sjamaim) of (vertaald) in 't eerste: *de hemel en de aarde*, in het tweede: *aarde en hemel*. Nu zou men kunnen zeggen en dan reeds ware dit verschil verklaard: In Cap. 2:4 en verv. gaat de schrijver meer bepaald over aarde en hemel handelen. Hij stelt nu de plaats (de aarde) voorop, waarop de verder te verhalen geschiedenis zal plaats hebben. Bij de later te geven vertaling en verklaring van vs. 4 komen 't recht en de kracht van deze opmerking meer aan 't licht. Thans evenwel is die kracht te gevoelen overbodig, want om de waarde van dezen critischen grond te doen begrijpen, is 't volgende o. i. genoeg. Een dergelijke omzetting van woorden, tot één en dezelfde uitdrukking behorende, is te vinden: Gen. 1:26 en Gen. 5:3. In 't eerste is 't **בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ** (besalmeenoe cidmoetnoe), „naar ons beeld, naar onze gelijkenis”. In het tweede is 't omgekeerd: **בְּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ** (bidmoeto celsalmo), „naar Zijne gelijkenis, naar Zijn beeld”. Daar evenwel is die omzetting nog nooit reden van splitsing geweest. Integendeel behoren Gen. 1 en Gen. 5 volgens de critici beide tot den Elohist. Waarom mag nu daar dezelfde schrijver wel een dergelijke omzetting gebruiken, en mag die van Gen. 2:4 het niet doen?

Onwillekeurig doet zoo iets weer denken aan een partijdige zienswijze en die gedachte wordt nog sterker door de volgende opmerking. De Septuaginta nl. heeft beide in Gen.

1 en 2: *hemel* en *aarde*. De volgorde is daar dezelfde.

Nu wordt het de vraag: Wat is de oorspronkelijke tekst, die van de Masoreten of die van de LXX? „De eerste”, antwoordt de critiek. „De Septuaginta heeft hier opzettelijk veranderd met 't oog op Gen. 1.” Nu redeneert men dikwijls omgekeerd: de Septuaginta heeft de oudste lezing, bijv. Exod. 36—40. Deed men dit nu hier ook, dan verviel natuurlijk 't verschil en zou het blijken, dat in de oudste lezing de omzetting der woorden niet bestond. Waarom doet men dit nu niet? Waarom moet nu hier de Septuaginta de jongste lezing hebben? Ligt er ook in deze redeneering een tendenz? Zou ook hier de vooropgezette hypothese, die à tout prix moet worden bevestigd, zich laten gelden?

2. Een tweede opmerking der critiek is de volgende:

In 't eerste Scheppingsverhaal wordt gebruikt de uitdrukking **זָכָר וְנִקְבָּה** (Zakar oe nekeeba), Gen. 1: 27, en in het tweede Scheppingsverhaal is het **אִישׁ** (isch) en **אִשָּׁה** (ischa), bijv. Gen. 2: 23. Het eerste kenmerkt den Priestercodex, het tweede den Jehovist.

Wat is nu in dezen waarheid? Deze bewering? Ja, *als men* weer de critische hypothese vooropzet! Doet men dit niet, dan lost 't raadsel gemakkelijk op, want beide uitdrukkingen worden eenvoudig gebruikt in hunne beteekenis, **זָכָר** (Zakar) bijv. is niet gelijk vir, man, een man (de persoon), maar aan *mas*, het mannelijke, 't collectivum, **אִישׁ** (isch) daarentegen is gelijk *man* (de enkele persoon). Dat nu Gen. 1: 27 't eerste voorkomt, is nogal natuurlijk. „God schiep den mensch „(geheel in 't algemeen) naar Zijn beeld; naar 't beeld van „God schiep Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep Hij ze.” God schiep den mensch dus sexueel in twee geslachten, wil het zeggen. Dat nu Gen. 2 **אִישׁ** (isch) gebruikt, is even natuurlijk, omdat er geen sprake is van den mensch in 't alge-

meen (als type van een bepaalde species) noch van het mannelijk geslacht, maar van één man, één persoon: *Adam*.

Met נִקְבָּה en אִשָּׁה is 't niet anders. Zij zijn eenvoudig opposita van זָכָר en אִישׁ.

De waarheid hiervan vindt men bevestigd door Matth. 19:4, waar Gen. 1:27 wordt aangehaald. Men leest daar 't neutrum ἄρσεν καὶ θῆλυ. Matth. 19:5, aanhaling van Gen. 2:24, waar de vrouw qua persoon bedoeld wordt, heeft γυναικᾶ.

Betekenden *Zakar* oe *nekeeba* en *isch* — *ischa* 't zelfde, dan had vs. 4 moeten gelezen worden: ἄνδρα καὶ γυναῖκα. Op de eigenaardige beteekenis dezer uitdrukkingen in verband met de plaats, waar zij staan, moeten wij mede later terugkomen. De waarde van deze critische opmerking zal door het reeds gezegde duidelijk genoeg zijn. Stellen wij thans een derde verschil in taal aan de orde:

3. „In den Elohist,” zegt men, „keeren telkens vaste vormen „terug: „En God zag, dat 't goed was”, „en God zeide”, enz. „In den Jehovist worden die gemist.”

Ook dit verschil laat zich eenvoudig verklaren. Dergelijke formule-achtige uitdrukkingen zijn zeer gepast na het verhaal van gelijksoortige feiten. Daar alleen zelfs kunnen zij worden gebruikt. Gen. 1 voldoet aan dat vereischte, Gen. 2 als aaneengeschalkeld verhaal van ongelijksoortige feiten *niet*.

4. Een vierde opmerking is deze: Het eerste Scheppingsverhaal gebruikt הָאָרֶץ (haaretz), het tweede הָאֲדָמָה (haädama).

Nu is dit vooreerst slechts waar cum grano salis, want ook הָאָרֶץ komt meermalen voor in Gen. 2:4—25 (bijv. vs. 5 en 6), maar ook, afgezien daarvan, wordt ook hier 't verschillend gebruik niet door de beteekenis der woorden verklaard? Beteekent het eerste *aarde*, het tweede is gelijk *aardbodem*. Het engere, meer plaatselijke begrip van 't laatste

woord komt volkomen tot zijn recht in Gen. 2 : 4—25. Lees vs. 7: De mensch wordt geformeerd „uit 't stof van den „aardbodem.” Is dat begrip hier niet gepaster dan dat van *aardbol* in den ruimsten zin des woords? Niet anders is het vs 9: De boomen spruiten „uit den *aardbodem*.” Lees in de plaats daarvan „aardbol”, gebruikt in tegenstelling met den hemel, en men voelt het ongepaste. Als de landman zegt, dat hij 't zaad aan de *aarde* heeft toevertrouwd, of als de tuinman vertelt, dat dit of dat plantje boven de *aarde* komt, denken toch geen van beiden aan den *aardbol*, gemeten van Noord-tot Zuidpool.

Het gebruik van 't woord **הָאֶרֶץ** (haadama) zegt zelf, dat 't verhaal zich beweegt op *enger, meer plaatselijk* gebied dan Gen. 1, en het pleit dus *tegen* 't vermoeden, dat hier een afzonderlijk Scheppingsverhaal zou gevonden worden. In een Scheppingsverhaal qua talis mocht met reden het meer uitgebreide begrip van **הָאָרֶץ** (haaretz) worden verwacht.

Evenzoo is het met 't volgende: n.l.

5. Met 't verschillend gebruik van de verba **בָּרָא** (bara) en **עָשָׂר** (asa). Het eerste beteekent: scheppen in 't algemeen, iets te voorschijn roepen, dat te voren niet bestond; het tweede beteekent: maken, vormen, waar de grondstof voorhanden is. Beide staan dus op hun plaats, zooals we nader hopen aan te toonen. Ook 't gebruik van **עָשָׂה** (asa) in Gen. 2 : 4—25 pleit tegen de bewering, dat daar een Scheppingsverhaal zou moeten worden gezocht. Hier zij alleen nog opgemerkt, dat op critisch standpunt ook dit criterium niet opgaat, **עָשָׂה** (asa) komt ook voor in Gen. 1 : 31 en in Gen. 2 : 2 en 3, in den Elohist dus, en kan daarom geen kenmerk van den Jehovist zijn.

6. Wat aangaat het gebruik van **תּוֹלְדוֹת** (toledoot), dat uitsluitend Elohistisch zou zijn, wanneer onze vrøegere rede-neering omtrent 't opschrift in Gen. 2 : 4 de rechte is, dan

zou dit woord juist hier in een Jehovistisch stuk worden gevonden.

Resteert nog:

7. De vorming van den accusativus door middel van **אֶת** (eet), waardoor de Priestercodex zich zou kenmerken, in onderscheiding van den Jehovist, die suffixa gebruikt.

Op 't eerste gezicht zou men bij 't vernemen van deze opmerking in den waan geraken, dat in 't Hebr. de vorming van den accusat. even goed op de eerste als op de in de tweede plaats genoemde wijze kan plaats hebben. Het gebruik van **אֶת** (eet) of dat van suffixa hangt geheel van de willekeur des schrijvers af en de voorliefde voor een van beide kenmerkt hem. Dat is toch de vooronderstelling, waarvan men, deze opmerking makende, moet uitgaan, zal ze waarde hebben.

Nu is dit evenwel niet alzoo. De vorming van den accusatief is niet willekeurig en alleen maar afhankelijk van de voorliefde van een schrijver voor **אֶת** (eet) of voor suffixa.

Het „Suffixum Verbi,” zegt GESENIUS, „ist eigentlich immer „Accusativ und bildet daher das gewöhnlichste Mittel um den „von einem Verbum regierten Accusativ des Pronomen aus „zu drücken” ¹⁾, terwijl daarop deze aanmerking volgt: „Der „Accusativ des Pronomen *muss* mittelst des **אֶת** ausgedrückt „werden wenn das Pronomen nachdrücklich voransteht, „wenn das Verbum einen doppelten Pronominal-accusativ bei „sich hat,” u. s. w. ¹⁾ Bovendien geldt aangaande de accusatief-vorming met **אֶת**, dat deze *dan* alleen kan worden gebruikt, als het in dezen naamval geplaatste woord reeds nader bepaald is, bijv. door 't Artikel of door een Genitivus, enz. ²⁾.

¹⁾ GESENIUS: „Hebr. Grammatik,” 22te Aufl., p. 268.

²⁾ idem, p. 260.

Hier zijn dus vaststaande regels, die alle willekeur en voorliefde uitsluiten. Die nu Gen. 1 en 2 met 't oog op deze accusativus-vorming doorleest, bemerkt vooreerst, dat wat als kenmerk van het eerste verhaal opgegeven wordt, ook in het tweede gevonden wordt, want de accusativus met **את** kan men bijv. ook vinden Gen. 2 : 19 en 24, dus bij den Jehovist. In de tweede plaats blijkt het bovendien, dat de schrijver zich eenvoudig hield aan de vaststaande regels, bijv. Gen. 1 : 1 **אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ** (eet hasjamaim we eet haaretz) wordt **אֵת** (eet) gebruikt, terwijl de accusativus door 't lidwoord *bepaald* is. Daarentegen Gen. 2 : 4: **אֶרֶץ וְשָׁמַיִם** (eretz wesjamaim) ontbreekt **את**, *maar ook* de nadere bepaling. Gen. 2 : 24 wordt weer **את** gebruikt, want de accusativa zijn door suffixa nader bepaald. Zoo blijft er o. i. weinig over van verschil en voorliefde en wat dies meer zij en weer rijst de oude vraag: Hoe kwam men toch tot zulke beweringen; moet de causa malorum niet in de hypothese worden gezocht?

Dat geen der opgegeven eigenaardigheden in de taal dus kan dienen om het gevoelen der critici te steunen, meenen wij thans gerust te mogen constateeren. Trouwens, van critische zijde zelve schijnt men niet al te vast te durven steunen op deze en dergelijke dingen:

„Der Elohist und der Jehovist,” zegt DILLMANN, „sind unter „sich sehr gleichartig. Sie haben viele Stoffe gemeinsam mit „einander, so sehr, das die eine jedenfalls von der andern „abhängig sein muss” ¹⁾.

Prof. WILDEBOER oordeelt: „De critische ontleding staat „vaak verlegen bij de splitsing der bronnen in J. en E. Uit „denzelfden tijd afkomstig en in een zelfden geest geschreven, „komen zij ook zóó overeen, dat het met geen mogelijkheid „is uit te maken, wat van ieder afzonderlijk is. Daarbij komt

¹⁾ A. DILLMANN: „Die Bücher Numeri — Josua”, S. 615.

„dat *taal* en *stijl* zeer weinig verschillen en de karakteristiek „daarvan berust op een zeer twijfelachtige analyse” ¹⁾).

„Bei der Art”, zegt BLEEK, „wie der spätere Schriftsteller „vielfach und im weiteren Fortgange des Werkes immer „mehr, in Beziehung auf die ältere elohistische Schriftverfahren „ist, lässt sich in manchen Fällen nicht mehr in Einzelnen „eine sichere Bestimmung und Scheidung dessen, was derselben „angehört hat und was nicht, bewerkstelligen” ²⁾).

En als nu elders nog beweerd wordt, dat die scheiding nog het best bewerkstelligd kan worden in 't Scheppings- en 't Zondvloedverhaal en de redenen waarom men in het eerste scheidt, bij eenig onderzoek, volkomen onhoudbaar blijken, wat dan van 't overige te verwachten? Geleerden, die de zwakheid der argumenten zelve erkennen, eerden o. i. zichzelf, als zij ze lieten varen met een „non tali auxilio” of althans erkenden, dat wat op dergelijke gronden moet worden gebouwd, schijn noch schaduw heeft van een *vaststaand wetenschappelijk* resultaat, dat, als zoodanig, objectief door ieder moet worden erkend. Na het boven gezegde meenen wij dan ook met de meeste vrijmoedigheid te mogen concludeeren tot de onhoudbaarheid der critische gronden, ontleend aan den vorm van Gen. 1 en 2.

Gaan wij thans over tot de behandeling der tweede groep, nl. tot die van de critische

Gronden, ontleend aan den inhoud.

„In het eerste Scheppingsverhaal,” zegt men, „is de mensch „de laatste, die geschapen wordt, terwijl planten en dieren „reeds geschapen zijn; in het tweede wordt, zoodra de aarde „voorhanden en door een nevel vruchtbaar gemaakt is, eerst „de mensch (Cap. 2 : 7, 8), dan 't plantenrijk (vs. 9) en eindelijk „(vs. 19) de dierenwereld geschapen”.

Wij vragen: Is dat waarheid? Wat hier aangaande Gen. 1

¹⁾ WILDEBOER: „Letterkunde des O. V”.

²⁾ BLEEK-WELLHAUSEN: „Einleit u. d. A. T.”, p. 100.

gezegd wordt, stemt ieder toe, maar het omtrent Gen. 2 gezegde, kan dat ook maar een oppervlakkig onderzoek doorstaan? Ziet men 't waarlijk niet, dat deze verschillen of tegenstrijdigheden alleen ontstaan door 't vooropzetten der critische hypothese; dat, om ze te zien, het bepaald noodzakelijk is door een bepaalden bril te kijken, omdat ze dan *eerst* en dan alleen bestaan?

„Zoodra de aarde voorhanden is,” wordt in het tweede verhaal, enz. Wij vragen: Waar staat dat voorhanden worden? Het tweede verhaal begint met Cap. 2: 4b. Immers, het eerste verhaal moet hiervan gescheiden worden! De inhoud daarvan rekent niet mede. Ik heb dus niets dan Cap. 2: 4b. Daar moet het staan. Staat daar nu, dat God de aarde *schiep*, dat ze *werd*? De critische vertaling zelve luidt: „Ten dage, dat God JAHWE „aarde en hemel maakte.” Zeker een vreemde, sobere, karige, weinig zeggende uitdrukking, als men er mede zeggen wil: „God schiep aarde en hemel.” Kennelijk wordt dat scheppen voorondersteld en wil men verhalen, wat *ten dage, in den tijd* van 't maken van aarde en hemel plaats had of gebeurde, aangenomen, dat עָשָׂה (asa) 't zelfde beteekent als בָּרָא (bara).

Voor de hand ligt dus veel meer, dat hier Gen. 1 voorondersteld wordt dan 't omgekeerde.

Even absurd is de verklaring: „Nadat de aarde door een „nevel vruchtbaar gemaakt is, wordt de mensch geschapen.”

Noodig is het, mede om de waarde van andere, te voren genoemde verschillen, te beoordeelen, Gen. 2: 4b, 5 en 6 te lezen: „Ten dage,” zoo lezen wij vs. 4b, „dat God JAHWE ¹⁾ „aarde en hemel maakte” . . . . Waar volgt nu de slotzin? Sommigen willen (DILMANN bijv.) in vs. 7. Vs. 5 en 6 is dan tusschenzin. Zulk een lange tusschenzin is in het Hebreuwsch evenwel, volgens Prof. VALETON, ondenkbaar, volgens KEIL onwaarschijnlijk, ofschoon de syntaxis er geen

¹⁾ Vertaling van Prof. VALETON.

bezwaar tegen heeft. Dus begint de slotzin niet bij vs. 7. Waar dan? Prof. VALETON zegt bij vs. 5 en vertaalt: „Ten „dage, dat God JAHWE aarde en hemel maakte, toen ontstond „er nog geen struik des velds op de aarde en ontsproot er „nog geen kruid des velds, enz.”

Grammatisch is evenwel ook dit onwaarschijnlijk, maar omdat deze geleerde 4a als onderschrift bij Cap. 1—2:3 voegt, blijft hem niets anders over.

Laat men evenwel 4a staan, waar 't staat, dan resteert, na hetgeen gezegd is, vs. 4 in zijn geheel te laten en vs. 5 een nieuwen zin te beginnen. De vertaling van vs. 4 wordt dan: „Dit is de geschiedenis des hemels en der aarde, ten „dage, dat de Heere God aarde en hemel maakte.” Volgt vs. 5.

יְהִי (jihjè) is Imperfectum en *moet*, als aangevende een onvoltooiden toestand, alsmede gelet op het volgende יִצְמַח (jitsmach), vertaald niet door *was*, maar door *werd*, *ontstond*. De vertaling wordt dus de volgende: „Toen ontstond (groeide) „er nog geen struik des velds op de aarde en sproot er nog „geen kruid des velds uit, want de Heere God had niet doen „regenen op de aarde en een mensch was er niet om den „aardbodem te bouwen.”

't Had dus niet geregend, maar:

vs. 6: „Maar een damp was (of is) opgegaan uit de aarde „en bevochtigde den ganschen aardbodem.”

Wat zeggen nu deze verzen? Vs. 5: „Er waren geen planten”, zoodat hier dan strijd is met Gen. 1, waar de schepping der planten reeds is verhaald. Neen, dat staat er niet en *kan* er zelfs niet gelezen worden. Er staat, dat de ontwikkeling en groei der planten nog niet ingetreden is, omdat 't nog niet heeft geregend en er geen menschenhand was voor de cultiveering ¹⁾. Omdat dit er staat, heeft vs. 5 zin en beteekenis. Opgevat als zou er gezegd zijn: er waren geen

¹⁾ Wij komen later op deze verzen terug.

planten, wordt het onzin. Er zouden dan nog geen planten zijn, omdat het nog niet had geregend en de mensch er nog niet was. Waren regen en mensch dan onmisbare voorwaarden, *conditiones sine qua non*, voor 't *scheppen* der planten? Zij zijn dit voor den groei en de cultiveering daarvan, maar regen en mensch *scheppen* geen planten.

De tegenwerping: „Als er wel planten waren, maar geen „plantengroei, wat aten dan de volgens Gen. 1 reeds geschapen „dieren?” is van weinig beteekenis, als men er op let, dat hier geen sprake is van een tusschentijd, wat we nader hopen aan te toonen.

Staat er nu in Cap. 2:4, 5 en 6 zooveel als: 1ste moment „de aarde wordt voorhanden”, 2de moment „er zijn geen „planten”, 3de moment „de aarde wordt vruchtbaar door een „nevel”? Het is o. i. eenvoudig onmogelijk, dat hier aldus te lezen, als men het er niet lezen *wil*, omdat het gelezen *moet* worden.

Evenmin geeft Cap. 2:4—25 reden om hier te spreken van een verschil in volgorde in de scheppingen van planten, dieren en den mensch. Zal dat verschil bestaan, dan moet er hier sprake zijn van die scheppingen en het is niet best mogelijk die hier te vinden.

Cap. 2:7 verhaalt dan de schepping van den mensch.

Wij willen voor 't oogenblik aannemen, dat וַיֵּצֵא (wajitsèr) niet als Plusquam perfectum mag vertaald worden (zooals de Stat.-Vertal. doet), waardoor dit vers dan zou *moeten* terugzien op een vroeger verhaal — aangenomen, dat het als imperfectum *moet* worden vertaald, als wanneer het, minst genomen, nog altijd daarop *kan* terugzien —; de schepping van het plantenrijk zal dan, volgens eigen aanwijzing der critiek, volgen in Cap. 2:9. Dat dit in vs. 9 *moet* staan, als hier een afzonderlijk Scheppingsverhaal gegeven wordt, is duidelijk, maar *dat* het er staat, is minder duidelijk.

„En de Heere God deed uitspruiten,” zoo luidt vs. 9, „*alle*

„geboomte”. Ook verder is alleen sprake van boomen. Nu is „doen uitspruiten” niet hetzelfde als scheppen en geboomte een vreemd collectivum voor ’t geheele plantenrijk, waarvan men hier de schepping wil verhalen.

Even wonderlijk is vs. 19, opgevat als scheppingsverhaal van de dieren. „Want als de Heere God uit de aarde al het „gedierte des velds en al het gevogelte des hemels maakte, „bracht Hij die tot Adam,” enz.

Blijkbaar bedoelt dit vers niet als hoofdmoment de mededeeling van het maken van al ’t gedierte, enz., maar het brengen van al de dieren tot Adam. Zou hier de schepping van ’t dierenrijk vermeld zijn, dan ontbreken bovendien de vischen, die hier niet worden genoemd.

Wij zien dus ook voor ’t verschil in volgorde geen grond. Evenmin zien wij grond voor de bewering: In ’t verhaal van Gen. 2 heeft het nog niet geregend, in Gen. 1 wel. In Gen. 1 is geen sprake van regen. Daar staat nergens, dat het *wel* geregend had op het tijdstip, waarvan Cap. 2 : 5 spreekt.

Op dezelfde lijn staat ’t woord: „Het eerste Scheppingsverhaal begint met den afgrond, waarover ’t licht opgaat; „het tweede met de aarde, waarop ’t nog niet heeft geregend”. Gen. 2 : 4 en 5 zegt niet: God schiep de aarde, ook niet *hoe* Hij schiep, maar zegt alleen, dat ten dage, als de Heere God aarde en hemel maakte, er nog geen struik des velds groeide, enz.

Van geen ander gehalte is de opmerking: In Gen. 1 wordt gesproken van 6 Scheppingsdagen, in Gen. 2 slechts van één dag. Men leest in Gen. 2 niet van één dag. In vs. 4 komt de uitdrukking voor „ten dage, dat”. Niemand zal dat toch gelijk willen stellen met één dag. Of is dan alles, wat Gen. 2 en 3 verhalen, in één dag gebeurd, althans volgens den schrijver?

Een ander verschil moet dit zijn: „In Gen. 1 schept God „door Zijn machtwoord, in Gen. 2 met Zijne handen.”

Dit laatste moet dan zien op de schepping van den mensch in Gen. 2. Maar juist aangaande *die* schepping lezen wij van geen machtwoord in Gen. 1. Bij de andere scheppingen is 't vermeld: „Daar zij licht,” enz. Hier niet. Er staat eenvoudig: „God schiep den mensch”. Het *dat* wordt geconstateerd, het *hoe* volgt in Gen. 2.

Ditzelfde geldt van 't woord: „De schepping van de vrouw „heeft in Gen. 1 op andere wijze plaats dan in Gen. 2, nl. „door Gods machtwoord en tegelijk met den man; in Gen. 2 „afzonderlijk en uit ADAM's rib.” Afgezien nu van hetgeen DELITZSCH wil, dat אָדָם (oto) en אֵתָם (otaam) in Gen. 1 : 27 heenwijzen naar een afzonderlijke schepping van man en vrouw, lezen we eenvoudig in 't genoemde vers „man en „vrouw (als man en vrouw, mannelijk en vrouwelijk) schiep „Hij ze.” Van een machtwoord geen spoor en van een tijdsbepaling (tegelijk of iets dergelijks) evenmin.

Een opmerking van gelijke waarde volge hier:

„ADAM wordt in Gen. 1 geschapen naar Gods beeld en „de schrijver van Gen. 2 en 3 maakt het hem tot zonde, dat hij „„Gode even gelijk” wil zijn”. Maar is dan „geschapen naar „Gods beeld” hetzelfde als „Gode even gelijk,” 't zelfde als het *als God* zijn? Als 't op zichzelf geen ongerijmdheid ware, kon men opmerken, dat Gen. 1 : 28 in flagranten strijd is met deze opvatting. Het is toch dwaasheid aan iemand, die *als God* geschapen is, de heerschappij toe te wijzen over 't gedierte der aarde, die hij als God, zooals vanzelf spreekt, reeds bezit.

Voor al de genoemde verschillen zien wij aldus zelfs geen schijn van bewijs. Wij zien alleen, dat, als men *begint* met hier *twee* Scheppingsverhalen te vinden, deze verschillen zich voordoen, maar dat ze zonder dat eenvoudig niet bestaan. Als het stelsel er niet toe dwong, zou men nimmer tot deze resultaten komen, want om ze te krijgen, moet blijkbaar gezondigd worden tegen de duidelijke bedoeling van den tekst.

Zonder de minste aanmatiging meenen wij dan ook te mogen constateeren, dat ook de critische gronden, ontleend aan den inhoud der beide capita, volkomen onhoudbaar zijn en alleen hun ontstaan te danken hebben aan de vooropgezette hypothese, die er dan weer uit bewezen moet worden.

Noch stijl, noch taal, noch inhoud rechtvaardigt dus de stelling, dat Gen. 1 en 2 twee Scheppingsverhalen bevatten, en moet dus reeds uit de onwaarde van de gronden, waarop het steunt, besloten worden tot de onhoudbaarheid van het resultaat der critiek, dit besluit wordt nog versterkt door een enkelen blik op de dilemma's, waarin de scheidingshypothese onvermijdelijk brengt en waarop we reeds met een enkel woord wezen.

Het zijn de volgende:

1. Wat te denken van den inhoud dezer hoofdstukken, als zij twee verschillende en strijdige Scheppingsverhalen bevatten? Wat is waarheid, wat historie, wat mythe of iets anders? Bovendien, mag Gen. 1—2 : 3 een geregeld Scheppingsverhaal vormen, wat wordt er qua talis van het tweede, van Gen. 2 : 4—25? Men leze het, na goed zichzelf te hebben ingeprent, dat het een Scheppingsverhaal is ¹⁾!

Het begin vs. 5 en 6 plaatst ons dan voor een vochtige aarde, van nevelen omgeven. In deze woestenij wordt de man geschapen, eigenlijk te vroeg, want een geschikte woonplaats is er niet voor hem en evenmin voedsel. Hij is als 't kind des armen en eigenlijk nog minder, want dit vindt nog bij zijn geboorte woning en voedsel gereed.

Als de mensch geschapen is, maar eerst daarna, wordt dan de Hof van Eden geplant (vs. 8) en God stelt den mensch daarin. Hoe dat planten van dien Hof evenwel geschieden kon, is een onoplosbaar raadsel, want boomen zijn er nog niet. Die spruiten eerst uit (vs. 9) *na* 't planten van den Hof.

---

¹⁾ c. f. HOELEMANN: „Die Einh. der beiden Schöpfungsberichte", p. 6 en 7.

Spreekt bovendien vs. 9 van spijze voor den mensch, nog later (vs. 10) vindt hij eerst water om zijn dorst te lesschen. Tot vs. 11 genaderd, heeft men nog niets gehoord van de schepping des hemels, der hemellichamen, enz. Ook in 't verdere wordt deze niet vermeld. Dat verhindert evenwel niet, dat wij hier verder een minutieuse aardrijkskundige beschrijving vinden en dat, terwijl men nog alleen van de schepping der aarde, van die des menschen, van 't planten van den Hof en de daartoe benoodigde boomen heeft gehoord. Vs. 15 wordt de mensch dan nog eens in den Hof gesteld en wel om dezen te bewaren. Waarvoor? Zeker niet voor verwoesting van de zijde der dieren, want dieren zijn er niet. Eerst wordt dan de Goddelijke gedachte vermeld, dat het niet goed is, dat de mensch alleen zij, en daarop volgt dan de schepping der dieren en de naamgeving, en eindelijk, na dit alles, de schepping der vrouw. Die der dieren, hoe gewichtig ook in een Scheppingsverhaal, wordt slechts „en parenthèse” en dan nog onvolledig vermeld.

Als Scheppingsverhaal opgevat, blijft er dan iets anders over dan Gen. 2:4—25 „ein Convolut von Inconvenienzen” of „ein Imbecillität” te noemen? Die een verhaal, van welken aard ook, uit een zeker oogpunt beschouwt en daardoor in samenhang, inhoud, enz. zoo groot een verwarring ziet aangericht, zal toch wel tot de slotsom moeten komen, dat zijn wijze van zien niet de rechte was! Of — zijn gedachte omtrent 't eenvoudig gezond verstand van den schrijver zal zeer laag moeten zijn en dit leidt ons tot een tweede dilemma, waarvoor 't resultaat der critiek onverbiddelijk plaatst.

2. Immers, wat te denken van den redactor? Hij vereenigt — op wat wijze? Hij wil 't zóó doen, dat men aan zijn arbeid geen aanstoot neemt, dat hetgeen hij deed niet eenmaal opgemerkt wordt. En — hij begint met in Cap. 2:4 duidelijk voor ieder een scheidpunt te laten. Hij vergeet heelemaal, dat, vóór hij vereenigen kan, de onmetelijke verwarring, die in

zijn tweede verhaal heerscht, uit den weg moet geruimd en dat dan nog de grove verschillen moeten uitgewischt en ver-effend worden. En dat zijn arbeid dan nog verraden zal worden door 't verschil in stijl en taal, komt niet eenmaal bij hem op. Wat deed hij een dergelijk werk te ondernemen! En als hij het toch deed, waarom dan dat *vermommen* van zijn arbeid? Dat was immers niet noodig in zijn dagen! Er stak geen kwaad in. 't Was geen vroom bedrog, zeggen de critici. Heelemaal niet. Dat „ergänzen” van oude geschriften was toen gewoonte ook onder andere volken. Men zag daarin niets kwaads. Waarom liet de redactor dan niet eenvoudig na, wat nu toch maar zoo gebrekkig geschiedde, 't uitwisschen der kenmerken, die hem en zijn werk zouden verraden, als wat hij deed, toch zoo volkomen onschuldig was?

3. Wat te denken van de Goddelijke openbaring, met of in deze verhalen gegeven? Aangenomen, dat er alleen van 't laatste sprake kan zijn, druischt het niet rechtstreeks in tegen 't begrip van *Goddelijke openbaring*, dat deze zich zou laten hullen in een kleed, bestaande uit waarheid en leugen?

Aan het einde van zijne beschouwing over den Pentateuch zegt VAHINGER (vertaald) 't volgende:

„dat, niettegenstaande de resultaten van zijn onderzoek, hij „toch den Pentateuch voor een werk houdt, dat geschreven „is door schrijvers, *gedreven door den H. Geest*.”

„Het kan ons,” zoo luidt het, „slechts met dank aan God „vervullen, dat de geschiedenis van Zijn volk zoo „meister- „haft zusammengestellt” tot ons gekomen is.”

„Het blijft 't Woord Gods in eeuwige kracht en zuiverheid, al moeten wij er ons aan gewennen de inkleeding van dat Woord anders te beschouwen ¹⁾.”

Hoe men dat nu rijmt met de resultaten der critiek, is ons eenvoudig onmogelijk te begrijpen. Met 't oog nu op Gen.

---

¹⁾ Herzog: „Real-Encycl.”, XI, Art. *Pentat.*

1 en 2: verhalen, die strijden en verschillen, zoodat men niet weet, wat waarheid is; verhalen, vereenigd door een redactor, die zijn best doet, ons wijs te maken, dat hij niet vereenigt, pogingen doende „uns über alle Anstösse hin weg „zu heben” — die verhalen zullen zijn „meisterhaft zusammen-„gestellt”, zuiver, heilig, ja zelfs zullen zij de inkleeding zijn van Gods Woord en de schrijvers zullen gedreven zijn door den H. Geest!!

Wie 't vatten kan, vatte het.

O. i. behoort er groote moed toe tot het doen van zulke uitspraken, na een dergelijke beschouwing van een en ander gegeven te hebben. Wij kunnen niet anders zien of tegelijk met 't aannemen der critische resultaten *moet* vervallen iedere Goddelijke openbaring in de Schrift; *moet* vervallen 't hebben met of ook maar in de Schrift van Gods Woord; *moet* vervallen ieder inspiratie-begrip, dynamisch of mechanisch; *moet* vervallen zelfs de eenvoudige geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van het verhaalde. En dat van critische zijde althans iets daarvan gevoeld wordt, blijkt zeker niet 't minst uit den ijver, waarmede het telkens weer wordt ontkend.

Trouwens, ook de geschiedenis kan hier medegetuigen. Men leze de beschouwing van KUENEN (Theol. Tijdschrift 1870), overgenomen door WELLHAUSEN in „die Geschichte der A. T. Wissenschaft”, achter de „Einleitung a. d. A. T.” van BLEEK-WELLHAUSEN, waarin niet 't minst merkwaardig te dezen opzichte de beschouwing over Colenso. KUENEN vindt in P. 4 van „The Pentateuch and book of JOSHUA critically examined” een *aantal juiste* opmerkingen omtrent de samenstelling en *het onhistorisch* karakter van Gen. 1—11.

Verder leiden de „nauwkeurige onderzoeken van GRAF (toch iemand, die meegeteld mag worden in de rijen der critici) „over 't geheel tot een negatief resultaat”.

Genoeg, om te doen gevoelen hoe de critiek ook in dezen

eer leidt naar een donkeren afgrond dan dat ze naar een blinkenden bergtop zou voeren.

Een andere vraag vloeit vanzelf uit deze voort:

4. Wat te denken, met het critisch resultaat in 't oog, van de organische eenheid der H. Schrift?

't Laat zich toch niet gemakkelijk loochenen, dat Gen. 1 en 2 èn in 't O. T. èn in 't Nieuwe telkens en telkens weer de basis vormen, waarop men staat, die men aanvaardt, en waarop woorden en daden van God en menschen beiden zich gronden. Wat Gen. 1 en 2 beschrijven, wordt aangenomen als geschiedenis, als historisch betrouwbaar. „Im Neuen Testament wird der Inhalt der mosaischen Schöpfungsurkunden „in zahlreichen Aussprüche Christi und der Apostel als „*geschichtlich* vorausgesetzt” (Joh. 17 : 24, Matth. 25 : 34, Luk. 11 : 50, Efez. 1 : 4, 1 Petr. 1 : 20, Hebr. 4 : 3, Matth. 19 : 4—6, Hand. 17 : 24—26, 1 Tim. 2 : 13, enz.), zegt ZÖCKLER ¹⁾, die er evenwel geen bezwaar in ziet van een tweede Scheppings-sage te spreken.

Staat nu het critisch resultaat vast, wat dan hiervan te denken? Apostelen en profeten (om nog niet van den CHRISTUS te spreken) wisten niet beter. Ja, maar als deze Godsgetuigen in dergelijke cardinale punten zich bedrogen, wordt daarmee dan niet geheel de Schrift in zijn eenheid aangetast? Voelt men 't niet, dat het onmogelijk is de quaestie van de betrouwbaarheid van Gen. 1 en 2 te scheiden van 't oordeel over de waarheid en waarde van alles, dat er in de H. Schrift mede rekende of er op werd gebouwd? Als 't nieuw gebouwde schip te water gelaten zal worden, wordt dit op 't gegeven oogenblik bewerkstelligd door het wegslaan van een enkele wig. Met die wig zou men Gen. 1 en 2 kunnen vergelijken. Alleen is dit het verschil, dat door 't wegslaan er van 't schip niet *in*, maar *uit* zijn element zal geraken. De waarheid

---

¹⁾ Herzog: „Real-Encycl., XX, Art. *Schöpfung*.”

hiervan wordt bevestigd, als men 't oog richt op een enkel punt, hier nog slechts met een enkel woord, in de vijfde plaats, te noemen :

5. Wat toch te denken, op critisch standpunt geplaatst tegenover Gen. 1 en 2, wat dan te denken van den CHRISTUS? Men leze Matth. 19:4 en 5, omtrent welke verzen TISCHENDORFF geen varianten vermeldt. In 't vierde vers wordt aangehaald Gen. 1:27 en in vers 5 Gen. 2:24, plaatsen dus uit de twee tegenstrijdige Scheppingsverhalen, die, als zoodanig, onmogelijk beide betrouwbaar kunnen zijn. Wie moet nu de CHRISTUS zijn? Blijkens den context haalt Hij deze woorden aan niet alleen als betrouwbaar, maar Zelf als Goddelijk gezag hebbende ¹⁾. Moet Hem hier Zijn eigen woord gelden, eens tot NICODEMUS gesproken: „Zijt gij een leeraar „Israëls en weet gij deze dingen niet?“ ²⁾

Hij *weet 't niet*, wat het is, dat Hij hier aanhaalt, en dan staat Zijne wijsheid verre beneden die der critische wetenschap en is Hij, in geen geval, de Eengeborene des Vaders, het Woord, dat vleesch geworden is en dat van den beginne was, enz. Of Hij weet 't *wel* en haalt Hij dan toch dit woord aan als Gods Woord (zelfs bij accommodatie) — Wie is Hij dan? Het antwoord op die vraag zou den Christennaam van een eernaam in een schandnaam veranderen.

Op het standpunt der critiek zijn deze dilemma's onmogelijk te ontgaan en wordt dus het resultaat der critiek reeds geoordeeld door de onhoudbaarheid der gronden, waarop het steunt, dat oordeel wordt nog versterkt door de onoplosbare raadselen en problemen, die 't baart.

Wij meenen dus, na dit alles, de wetten der bescheidenheid niet te overtreden, als wij verklaren, dat het te bewijzen is quod demonstrandum erat: „*Dat Gen. 1 en 2 geen twee*

¹⁾ C. I. MEIJER: Comm. Matthæus 362.

²⁾ Joh. 3:10.

„verschillende en tegenstrijdige Scheppingsverhalen bevatten.”

Er blijft ons thans nog over: *De Eenheid van het Scheppingsverhaal* te ponceeren en te handhaven.

Is het toch bewezen, dat Gen. 1 en 2 geen twee Scheppingsverhalen bevatten en blijkt het nu omgekeerd, dat het één Scheppingsgeschiedenis geeft, het opgeworpen probleem mag dan met recht opgelost heeten en de vraag is dan in dezen beantwoord, niet alleen wat *niet*, maar ook wat *wel* waarheid is.

Aan de orde moet dus thans worden gesteld:

IV. DE EENHEID VAN HET SCHEPPINGSVERHAAL.

Slaan wij het boek Genesis op en vragen wij, wat daar in den tekst van Gen. 1 en 2 voor ons ligt, wij lezen daar dan het verhaal van de *schepping* van hemel en aarde, dat nader blijkt inleiding te zijn op dat van de *geschiedenis* van hemel en aarde, zooals het mede inleiding is op hetgeen verder wordt verhaald.

Deze inleiding loopt van Gen. 1 : 1—Gen. 2 : 4 en vermeldt: de schepping van *hemel* en *aarde* (vs. 1 en 2), die van 't *licht* (3, 4, 5), die van 't *firmament* (6, 7, 8), van *land* en *zee* (9, 10), van het *plantenrijk* (11, 12, 13), van *zon*, *maan* en *sterren* (14—19), van *visschen* en *vogels* (20—23), van het *gedierte der aarde* (24, 25) en van *den mensch* (26—31), om daarna met de heiliging van den zevenden dag te besluiten. Volgt daarna de *geschiedenis des hemels en der aarde*, in Gen. 2 : 4—25 is daarvan vermeld: de *toestand* der aarde, tijdens de Schepping, inzonderheid ten opzichte der planten (5, 6), de *wijze*, waarop de man werd geschapen (7), de *plaats*, waar hij door God werd gesteld, en *den arbeid*, hem toebetrouwd (8—15), de *verhouding*, waarin hij geplaatst werd tegenover *zijn Schepper* (16, 27), tegenover *de dieren* (19, 20),

tegenover *de vrouw* (ook in hare schepping, 18, 21, 22), 23—25.

De inhoud van Gen. 1 en 2 vormt dus een aaneengeschaafd verhaal, waarin Cap. 2:4 een nieuwe afdeeling, een nieuw hoofdstuk begonnen wordt. Wat in dat hoofdstuk vermeld is, wordt gebouwd op het voren verhaalde, wordt ten nauwste daaraan verbonden en gaat daarvan uit.

Gaf de inleiding in groote trekken de Schepping in het algemeen, die des menschen wordt in het begin van de geschiedenis van hemel en aarde nader gedetailleerd, uitgebreid en voortgezet. Vermeldt, aangaande de Schepping in 't algemeen de inleiding het *dat*, wat verder volgt in Gen. 2 vertelt het *hoe* en wel met betrekking tot 't hoofd der Schepping: den mensch, op wien ook in Gen. 1 kennelijk alles aanloopt. „De mensch wordt Gen. 1 als *doel* van de ontwikkeling van „'t leven der natuur geteekend, in Gen. 2 als *begin*sel van de „ontwikkeling der geschiedenis” ¹⁾.

Dat deze beschouwing van Gen. 1 en 2 meer is dan een ongemotiveerde opvatting van het daar beschrevene, dat integendeel alles en allerlei dringt en dwingt tot deze zienswijze, blijkt uit het vele, dat haar staaft en bevestigt.

Van dat vele noemen we thans iets, en worde daarop

V. DE EENHEID GEGROND.

Zal men een zeker terrein volkomen en juist kunnen beoordeelen, dan moet men het kunnen overzien en voor dat overzien is noodig de rechte plaats, een plaats liefst, die zich boven alles verheft en toch in 't middelpunt gelegen is. Van den toren overziet men 't best een stad en kan 't oog 't best de lijnen volgen der straten en der bolwerken, die de vesting als één geheel ommuren.

¹⁾ GODET: „La Création,” Etudes Bibliques, I, 1893.

Zoo komt het ook hier o. i. aan op 't „ὁδὸς μοι ποῦ στῶ”, het „point de vue”, en een dergelijk punt, dat aan alle eischen voldoet, biedt zich aan in Gen. 2 : 4. Van daar uit laten al de lijnen zich gemakkelijk onderscheiden, niet 't minst die, welke ons Scheppingsverhaal omsluiten als een welgevormd geheel. Zelfs zou dit vers in zekeren zin „des Pudels Kern” kunnen heeten, omdat o. i. de beteekenis daarvan hier reeds alles beslist. Wij plaatsen ons dus daar, hoog en tegelijk in 't midden, en 't eerste, wat we, daar staande, opmerken, is, dat de Eenheid van het Scheppingsverhaal niet slechts gesteund, maar zelfs *geëischt* wordt door den *vorm, het onderling verband en den inhoud*.

a. Wat het eerste, den vorm, aangaat, het **תולדות** (toledoot) van Cap. 2 : 4 spreekt hier sterk en stellig. Geeft het, zooals wij te voren opmerkten, hier als opschrift, opzettelijk een nieuwe afdeeling aan, die plaatsing zelve bestrijdt de mogelijkheid, dat hier twee verhalen gevonden zouden worden, die dezelfde stof behandelen, en dit doende, elkander bestrijden. Maar evenals de plaatsing van dit woord getuigt ook de beteekenis er van. **תולדות** (toledoot) is een Nomen, gevormd van den hiphil **הוליד** (holied), van **ילד** (jalad) voortbrengen, en 't beteekent dus letterlijk: voortbrengingen, 't voortgebrachte door — vandaar de nakomelingschap, de geschiedenis van iemand. Dit laatste evenwel *nooit* in den zin van *geboortegeschiedenis*, maar altijd van *levensgeschiedenis*. 't Spreekt, afgezien van iemands geboorte, van zijn geschiedenis in den zin van 't door hem gedane, geproduceerde, voortgebrachte, dus van zijn daden en werken, enz.

Deze **תולדות** (toledoot), deze geschiedenis van hemel en aarde volgt in Gen. 2, alleen, wat den eersten aanvang daarvan betreft, maar duidelijk is 't ook daardoor reeds, dat in en door dit opschrift de *geboorte*, de *schepping* van hemel en aarde als bekend wordt voorondersteld, die verhaald is

in Gen. 1. De wijze, waarop 't nieuwe hoofdstuk begonnen wordt, zegt dus duidelijk, hoe nauw het aan 't voorgaande verbonden is.

Laten wij, voor 't oogenblik, het verdere van vs. 4 en ook vs. 5 en 6 daar, om alleen op de constructie van het volgende te letten; opmerking verdient in dezen vers 7, dat aanvangt met וַיֵּצֵר (Wajitsèr), Imperf. met Waw. Consecut.

Bekend is het, dat het Hebreeuwsche Imperf. mag vertaald als Plusquam perfect ¹⁾, waarom de Stat.-Vertal. recht heeft om hier te spreken van: „De Heere God *had* den mensch „geformeerd”. Door deze vertaling als de juiste te aanvaarden, neemt men tegelijk de Eenheid van het Scheppingsverhaal als bewezen aan, want aldus vertaald, wordt hier kennelijk de handeling der formeering als vroeger geschied en vermeld, voorondersteld. Ook zonder dit aan te nemen evenwel, kan de kracht van den hier gebruikten vorm moeilijk worden ontkend.

Immers, ook als men alleen als Imperf. vertalen wil, is het gebruik van het Imperf. *met* Waw. Consecut. hier opvallend, omdat het „meermalen een nieuwe afdeeling van een verhaal „inleidt, zoodra er slechts een, zij 't ook nog zoo losse aan- „knooping aan het vroeger verhaalde heeft plaats gehad” ²⁾. Die aanknooping is te vinden in vs. 5 en 6, want in vs. 7 *begint* eigenlijk de reeds in vs. 4 aangekondigde nieuwe afdeeling van het verhaal. Bovendien staat het Imperf. met Waw. Consecut. *altijd* en *overal* in 't nauwste verband met het voorafgaande. Is het gebruik van dezen vorm hier dan ook niet veelzeggend genoeg?

Hetzelfde getuigt יָצַר (jatsar), dat niet *scheppen*, maar *vormen*, *boetseeren* beteekent, evenals een kunstenaar zijn beeld formeert uit marmer of klei. Moest hier allereerst en allermee-

¹⁾ GESENIUS.: „Hebr. Grammatik”, p. 284.

²⁾ idem idem p. 287.

aan *scheppen* gedacht worden (en dat moest in een *Scheppingsverhaal*), dan kon יצר (jatsar) niet gebruikt.

Dat 't nu wel gebruikt wordt, zegt duidelijk, dat de schrijver niet op 't *scheppen* van den mensch als factum, maar op de *wijze* van het scheppen den nadruk wil leggen, en dit doende, vooronderstelt hij weer 't scheppen zelf als verhaald.

Merkwaardig is in dezen niet minder de aardrijkskundige beschrijving in vs. 10—14, waarop we te voren wezen. Die ze leest, moet opmerken hoe gedétailleerd ze is, sprekende van kleinigheden als 't goud, enz. van 't land van Havila. Plaatst men dit tegenover de fragmentarische wijze, waarop hier van planten en dieren gesproken wordt, men zal 't moeten gevoelen, hoe met dezen vorm, zoo volkomen mogelijk, afstand gedaan wordt van den naam „Scheppingsverhaal”. In een dergelijk verhaal toch verwacht men niet een breedvoerige beschrijving van een klein plekje der aarde, terwijl Scheppingsdaden als die van de aarde, de planten, de dieren, in 't geheel niet, of in 't allergunstigste geval, slechts zeer in 't voorbijgaan worden genoemd. Kennelijk wil dus 't hier verhaalde alles, behalve een Scheppingsverhaal, zijn.

Alleen, waar 't Gen. 1 als Scheppingsverhaal vooronderstelt, kan het in Gen. 2:4—25 medegedeelde worden begrepen. Er is hier een opeenvolging van gedachten, niet van tijd, in de verhaalde feiten. Neemt men dit laatste aan, dan ontstaat de verwarring, waarop wij vroeger wezen. Alleen als men 't hier medegedeelde opvat als dienende tot opheldering van hetgeen Gen. 1 verhaalt, verkrijgt het een gezonden zin en is het mogelijk het te begrijpen. Onmogelijk hier dus te scheiden, wat afzonderlijk ('t mag vooral gezegd met 't oog op Gen. 2) niet eenmaal gerechtigd is tot een zelfstandig bestaan.

b. Tot geen ander besluit voert 't opmerken van 't *onderling verband* tusschen de deelen, dat zich ook reeds in den vorm gelden deed.

Men vange weer aan met Cap. 2:4b: „Ten dage, dat de

„Heere God aarde en hemel maakte”, doet, op zichzelf genomen, vragen: wanneer, van waar die aarde en hemel, enz.; vragen, die hier als reeds beantwoord worden voorondersteld. Dat antwoord wordt tegelijk met de scheiding van Gen. 1:1—2:3 afgesneden.

Legt Cap. 2:7 den nadruk op het *hoe* der Schepping, 't refereert zich daardoor als vanzelf aan het *dat*, vermeld in Gen. 1:27.

Het daar medegedeelde wordt hier uitgebreid en in bijzonderheden verhaald. Een zelfde wijze van handelen vindt men Gen. 11:31 en Gen. 12:1, enz. Wat het eerste te zamen bevat heeft gezegd, breidt het volgende uit en détailleert het. Zoo blijft het ook als men verder leest. Van 't groote gaat 't oog naar het kleine, van 't onbepaalde en algemeene naar het bepaalde, plaatselijke. Zooals Gen. 2:7 staat tot Gen. 1:27, zoo staat in zekeren zin Gen. 2:8 tot Gen. 1:1 en 2. Daar de *schepping* der *aarde*, zoo algemeen mogelijk; hier in den engsten zin het *planten* van een *hof*. Evenzoo Gen. 2:9 en Gen. 1:11. Daar 't plantenrijk geschapen; hier uitspruiten van alle geboomte, enz. Het algemeene wordt beperkt, maar die beperking vooronderstelt natuurlijk stilzwijgend 't bestaan van 't algemeene. Dat détailleeren, beperken, afdalen tot het bijzondere spreekt zich zelfs uit in de woordenkeus. In Gen. 1 treedt het begrip *aarde* **הָאָרֶץ** (haaretz), in Gen. 2 dat van **הָאֲדָמָה** (haadama), *aardbodem*, op den voorgrond. Evenzoo (zie het vroeger opgemerkte) is in Gen. 1 slechts sprake van het mannelijk en vrouwelijk geslacht, in Gen. 2 van één man, één vrouw. Niet anders is het met den gedachtengang. Terwijl het verhaal tot 't bijzondere overgaat, wordt het tegelijk voortgezet. Op 't scheppen der planten volgt het uitspruiten en groeien en 't planten van een hof, op de schepping der dieren volgt nu hun naamgeving. Op Gen. 1:28, waar den mensch macht gegeven wordt over de dieren, volgt hier Gen.

2 : 19 de aanvaarding van die heerschappij. Op Gen. 1 : 27, dat de schepping des menschen (als type van zijn soort) verhaalt, volgt hier niet alleen Gen. 2 : 7, maar ook Gen. 2 : 18—25, dat de vrouw een hulpe noemt tegenover den man, dat zegt, wie deze voor haar zal zijn en in één woord 't generale van Cap. 1 : 27 zoo sterk mogelijk individualiseert.

Vult aldus het een 't ander aan, beide zijn dan ook zoo nauw mogelijk aan elkander verbonden en kunnen niet gescheiden worden, zonder in beteekenis en doel, althans in beginsel, te worden vernietigd. De deelen van een stoommachine laten zich scheiden, maar niet zonder dat het geheel daardoor op non-activiteit wordt gesteld.

Van hoeveel waarde in dezen evenwel het getuigenis van al 't voorgaande moge zijn, in kracht wordt het o.i. nog overtroffen door 't geen een blik op 't verband van den inhoud in 't algemeen ons leert.

c. Indien reeds in 't voorgaande de vragen beantwoord werden: Wat is Gen. 1 voor Gen. 2 en omgekeerd, de tekst zelf legt hier o.i. een allesbeslissend getuigenis af.

Nog altijd is Gen. 2 : 4 't middelpunt, van waar uit wij zien. Vestigen wij thans den blik op dat vers zelf! Zoo getrouw mogelijk vertaald, luidt het aldus: „*Dit is de geschiedenis des hemels en der aarde, toen zij geschapen werden, ten dage, als de Heere God aarde en hemel maakte*”. Blijft men nu hier bij de gewone vertaling *en verklaring*, dan staat men hier voor een dubbel, een pleonasme. Voorop staat: „Dit is de geschiedenis des hemels en der aarde”, dan volgt „ten dage, als de Heere God aarde en hemel maakte”, en dit laatste wordt door het tusschenstaande „toen zij geschapen werden” volkomen overtollig. Dat pleonastische zet zich dan nog sterker voort in vs. 5, waar verhaald wordt, dat er toen nog geen struik des velds ontstond, enz., wat volstrekt niet uitdrukkelijk behoefde vermeld te worden, omdat er „ten dage,

„als de Heere God aarde en hemel maakte (in den zin van schep-
„pen)”, onmogelijk struiken des velds, enz. konden bestaan.

Zien wij wel, dan komt het hier vooral aan op de betee-
kenis van עֲשׂוֹת (asoot), van עָשָׂה (asa), voorkomende in vs. 4b
en gewoonlijk vertaald door maken, wat men zich dan gelijk
denkt aan בָּרָא (bara), scheppen. De gelijkstelling van deze
verba is zeker foutief. Immers, בָּרָא (bara) beteekent *scheppen*,
creare, een te voorschijn roepen van iets, dat niet is. Als zoo-
danig wordt het gebruikt van God, *nooit* van een mensch.
Er is nog een ander *bara*, waarvan 't adjectief bori = vet
is afgeleid en dat wel voorkomt van menschen, maar een
andere beteekeenis heeft. Nu lezen we vs. 4a: בְּהִבְרָאֵם (behib-
bareaam), d. i. de Inf. Constr. Niphal van בָּרָא (bara), letterlijk
vertaald dus: „bij het geschapen worden van hen”. Niphal
geeft het Passivum van de Qal. De vertaling wordt dus: „als
„zij geschapen werden”.

In vs. 4b daarentegen leest men עֲשׂוֹת (asoot) van עָשָׂה (asa).
Nu beteekent dit werkwoord *facere*, ook *creare*, maar dan
toch meer in den zin van *produceeren* en verder en wel in
de grondbeteekenis *laborare*, *tractare aliquid*, dus werken,
bewerken, vormen, bereiden, behandelen van iets (zooals
Exod. 31:4).

עָשָׂה (asa) heeft twee accusativa, terwijl בָּרָא (bara) *nooit*
voorkomt met den accusativ. der stof en men daarbij niet denkt
aan een stof, waaruit geschapen wordt.

Houden wij dit in 't oog, dan vormen deze verba hier geen
synoniemen, maar moet vs. 4 aldus vertaald, althans verklaard
worden: *Dit is de geschiedenis des hemels en der aarde, als*
zij geschapen werden, ten dage, als de Heere God aarde en
hemel (zonder artikel, als één geheel gedacht, de samenvat-
ting van 't geschapene) *bereidde* (vormde, in den zin van
nader bewerken, nader in orde brengen van 't geschapene).

Is deze verklaring de rechte, dan spreekt Gen. 2 dus verder van hetgeen geschiedde tijdens deze nadere vorming of bereiding van het geschapene, en wat opmerkelijk is, is dit, hoe beide, 't voorgaande en 't volgende, deze verklaring steunen.

Allereerst heeft nu **בְּהִבָּרְאָם** (behibbareaam) in vs. 4 beteekenis en is volstrekt niet meer overtollig, en *vs. 4 zegt nu met nadruk* wat verder zal worden verhaald en in welke verhouding 't voorgaande tot 't volgende staat. Immers, de schrijver zegt, dat nu volgt wat *tijdens het scheppen* van hemel en aarde *gebeurde*, toen n.l. 't geschapene *gevormd, nader bereid* werd. Het scheppen zelf is in groote trekken geteekend in Gen. 1.

Wat nu tijdens 't nader vormen van dat geschapene plaats had, tijdens 't geven van het geschapene van den normalen loop, 't regelen der natuurwetten, enz., *dat* zal nu worden verhaald. Dat is noodig, want Gen. 1 heeft daarvan niet gesproken. 't Geeft alleen in groote omtrekken: de Schepping en deze alleen.

Hoe duidelijk en in onze materie beslissend deze beteekenis wordt van vs. 4, behoeft zeker geen betoog.

Beteekenis heeft nu ook 't laatste woord van vs. 3 **לַעֲשׂוֹת** (laasoot) en 't wordt niet minder veelzeggend.

Gen 2 : 3b, onmiddellijk dus aan vs. 4 voorafgaande, luidt: „omdat Hij gerust heeft van al Zijn werk, dat God geschapen „had; *om te maken*, om te *volmaken*”, zegt de Stat.-Vertal., „*door te maken*” wordt elders vertaald.

In den gewonen zin is nu ook dit **לַעֲשׂוֹת** (laasoot) een soort van overtollig aanhangsel. 't Kon evengoed gemist worden. Alleen zou 't kunnen dienen om den accusativ. *werk* te redden, die niet past bij bara. Bij bovenstaande verklaring evenwel wordt ook dit woord niet *iets*, maar *veel* zeggend.

Er wordt dan gezegd: dat God gerust heeft van Zijn werk, dat Hij geschapen had — ja, maar de uitdrukkelijke opmer-

king maakt de schrijver dan, dat God Zijn werk schiep door het te vormen (laasoot), door het te bereiden.

Hij schiep en vormde het (twee momenten dus) en van beide rustte Hij, maar dat vormen is nog niet verhaald. 't Scheppen wel. Welnu, **לַעֲשׂוֹת** (laasoot) moet nu blijkbaar den overgang vormen tot 't volgend verhaal en onmiddellijk daarop volgt vs. 4: „Dit is de geschiedenis . . . ten dage, dat de Heere God aarde en hemel bereidde” en opdat men zich niet vergisse in den tijd van dat vormen, staat er uitdrukkelijk bij: „tijdens 't geschapen worden van hen”. Als een schrijver zich zoo duidelijk en klaar, zoo nauwkeurig en voorzichtig uitdrukt, kan hij 't helpen, als zijn woorden misverstaan worden?

Want nog meer wordt helder bij dit licht. Zien wij van ons „point de vue” nog verder terug naar Gen. 2:2 en Gen. 1:31! In beide verzen weer **עָשָׂה** (asa), Gen. 2:2 „Zijn „werk, dat Hij gemaakt had”, Gen. 1:31 „En God zag al „wat Hij gemaakt had.” Nu eerst wordt in dezen zin **עָשָׂה** gebruikt. Niet eerder. Eerst aan 't *einde* van het Scheppingswerk. Nu *kan* het en *moet* het gebruikt. **בָּרָא** (bara) zegt hier te weinig, want 't noemt slechts één moment van Gods werk. Het vormen en bereiden daarentegen sluit tegelijk 't scheppen in en daarom wordt in **עָשָׂה** (asa) 't Godswerk te zamen gevat.

Let mede op Gen. 1:26, op de uitdrukking: „Laat ons menschen maken”. Ook daar **עָשָׂה** (asa), niet **בָּרָא** (bara). Lezen wij in Gen. 2:7 het hoe van dat maken, dat *hoe* wetigt het gebruik van *dit* verbum in Gen. 1:26, omdat de mensch gevormd wordt uit de voorhanden zijnde grondstof, en omgekeerd wijst dus dit **עָשָׂה** (asa) van Gen. 1:26 naar de wijze van 't scheppen, in Gen. 2:7 vermeld.

Wijst zelfs de keuze van een enkel woord aldus niet op een wederkeerig en zeer nauw verband?

Nergens is hier willekeur, zooals niet minder duidelijk wordt, als we van Cap. 2:4 't oog verder richten naar 't geen volgt. Men leze in één adem Cap. 2:4 en 5: „Dit is de „geschiedenis des hemels en der aarde, als zij geschapen „werden, ten dage, dat de Heere God aarde en hemel (nader) „vormde (of bereidde). Toen ontstond (groeide) er nog geen „struik des velds en sproot er nog geen kruid des velds uit, „want,” enz.

Dat was de toestand, zegt vs. 5 en 6, en dus was 't zeer noodig, dat 't geschapene nader bereid werd.

't Had bijv. nog niet geregend. De mensch was er nog niet om den aardbodem te bouwen. Wanneer niet? *Na* den Sabbat, als 't Scheppingswerk geëindigd was? Neen, „bij „'t scheppen van hen”, zegt vs. 4, tijdens de Schepping, toen — schiep God de planten Gen. 1:11, maar dat was op zichzelf niet genoeg. Zij moesten groeien en daartoe was regen noodig. De natuurwetten moesten geregeld worden. Evenzoo was er geen mensch. De planten waren er wel, maar er was geen orde. Om de aarde was alleen slechts een nevel, een damp. Vorming, bereiding is dus noodig en — die heeft ook plaats gehad en God heeft ook daarvan op den zevenden dag gerust. Ja, maar 't is nog niet verhaald wat ten dage van die vorming gebeurde. Dat zal hij nu doen en hij doet het in 't volgende: Cap. 2:7 vv.

Wij vragen: Sluit dat niet, is hier geen logische gedachten-gang? En indien ja, wordt hoe ons niet hoe langer hoe moeilijker ons ook maar 't bestaanbare der critische voorstelling in te denken?

En voor *deze* verklaring en voor 't nauwe verband tusschen Gen. 1 en 2 pleit immers nog meer.

Wordt עֶשֶׂה (asa) gebruikt in Gen. 2:4, op zichzelf reeds noemt dit de grondstof, die gevormd moet worden, voorhanden; בָּרָא (bara) zoekt men dan ook in 't verdere van Gen. 2

tevergeefs. De verba, verder gebruikt (c.f. bijv. vs. 7), vooronderstellen alle 't *voorhanden zijn* van de stof en sluiten dus elke *Scheppingsgedachte*, qua talis, buiten.

Genoeg o. i. om te constateeren, dat geheel de inhoud; de woordenkeus en vooral 't uitdrukkelijk gezegde in Cap. 2:4 rechtstreeks heenwijzen naar en niets anders mogelijk laten dan de Eenheid van 't Scheppingsverhaal.

Gestaafd wordt die Eenheid niet minder door

d. de eenheid der gedachte, die beide in Gen. 1 en 2 heerscht. Kennelijk toch is de mensch in beide hoofdpersoon en centrum van 't geschapene. Gen. 1 vermeldt zijne schepping het laatst, als alles voor hem bereid is. Vóór hij geschapen wordt, overlegt de Heilige met Zichzelf. Als hij geschapen wordt, is het naar Gods beeld en gelijkenis en als hij geschapen is, zegent Zijn Schepper hem en wijst hem de heerschappij over al het geschapene toe. En is het anders dan hier, dat de mensch in Gen. 2 op den voorgrond treedt? *Zijn* schepping wordt nader gedetailleerd. De zijne alleen, die van planten en dieren niet. De plaats, waar *hij* woont, wordt uitvoerig beschreven, maar die plaats ook alleen. Om *zijne* verhouding te tekenen tot God, de dieren, zijne vrouw, daartoe moet al 't overige dienen. In beide capita geldt alles *hem*. In beide is hij het *centrum*, het doel.

Niet anders is het, waar wij letten op de wijze, waarop hij geschapen wordt. Met nadruk stelt Gen. 1 voorop, dat 't is „naar Gods beeld en gelijkenis”, en Gen. 2 zet die gedachte voort en laat ons zien, hoe de mensch geroepen wordt het Godsbeeld uit te drukken, opdat hij zich bewust worde *hoe* en *dat* hij de drager daarvan is. Daartoe 't verbod om van den boom der kennis te eten. Als beelddrager Gods moet hij, uit vrije gehoorzaamheid, willen: 't zelfde wat God wil. Daartoe ook het noemen van al het gedierte. „Als beelddrager „Gods voert ook de mensch „heerschappij en *noemt* wat onder

„hem staat, zooals God Zelf 't licht en de duisternis en 't uit-
„spansel noemde" ¹⁾).

Zoo heerscht in beide capita dezelfde gedachte, dezelfde omtrent den mensch en zijne schepping en de plaats, die hij inneemt tegenover zijn God. Dezelfde ook omtrent God, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. „Hij „spreekt en 't is er", zegt Gen. 1. „Wat Hij wil, dat geschiedt", zegt Gen. 2. Dezelfde ook omtrent de dieren en al 't geschapene en hun ondergeschikte betrekking tot 't hoofd der Schepping: den mensch. Zou dan ook dit niet getuigen van de eenheid van wat onze tekst zoo nauw aan elkander verbindt? Zou 't mogelijk zijn, dat twee verschillende en tegenstrijdige verhalen, afkomstig van twee auteurs, zich kenmerkten door een eenheid van gedachte als deze?

En nog meerdere getuigen pleiten vóór en onder die niet het zwakst:

e. De historische betrouwbaarheid van deze Scheppingsgeschiedenis. Laten wij tekst en inhoud eenvoudig voor zich-zelfen getuigen, alles zegt, dat hetgeen hier voor ons ligt als historie wil worden beschouwd en voor de waarheid dier beschouwing wordt hier meer dan één voldingend bewijs gevonden.

Let op *den eenvoud* van het verhaal, terwijl 't zoo *verheven* een onderwerp bespreekt. Geen spoor is hier te vinden van opgesmuktheid en opsiering. Iedere trek op zichzelf kan den eenvoud zelf worden genoemd. Denk aan het overleggen van God met Zichzelf, Gen. 1 : 26, de schepping van den man, Gen. 2 : 7, en die van de vrouw, Gen. 2 : 21 en 22, en stel daartegenover het *wonderlijke* van het in allen eenvoud verhaalde. De vrouw wordt uit den man genomen. God blaast den adem des levens in de neusgaten des mans, de dieren worden tot ADAM gebracht, enz. Denk daarbij aan het *ver-*

---

¹⁾ HOEDEMAKER: „Handboek O. T."

hevene der gedachten, hier uitgedrukt. „Scheppen is voor God „niets meer dan voor ons 't noemen der dingen” (LUTHER). Trapsgewijze gaat de Schepping voort in onafzienbare verscheidenheid en toch ook weer in heerlijke overeenstemming van de deelen onderling, en zij gaat voort tot 't bereiken van één aanbiddelijk doel. De mensch wordt geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, van welke gedachte de verhevenheid zeker wel 't sterkste uitkomt, als men ze vergelijkt met wat later eeuw in dezen uitvond, bijv. met de hypothese van DARWIN. God Zelf bereidt de woonplaats des menschen — om niet méér te noemen.

En nu hetgeen zoo verheven gedachten vertolkt, wat is het (wij zeiden 't reeds vroeger) tegelijk minutieus *nauwkeurig*, zelfs waar 't schijnbaar zeer onbelangrijke dingen geldt. Denk aan de uitdrukking „tegen het Oosten”, Gen 2 : 8; aan 't planten der boomen in den Hof en wel *in 't midden* van den Hof; aan 't goud van Havila en de opmerking, dat er ook bedolah en dat er ook de steen sardonix is.

En als men dan aan al deze dingen gedacht heeft en ze goed ingedacht heeft, dan vrage men zich eens in oprechtheid: „Est-il ainsi qu'on invente?”

Historisch betrouwbaar, hoe wordt deze Scheppingsgeschiedenis niet minder aldus genoemd door de vergelijking met de cosmogenieën der andere volkeren. Onmogelijk en onnoodig tegelijk hier die vergelijking te maken, waar dat elders veel beter is gedaan.

Alleen, hoe waar wordt door die vergelijking de conclusie: „De laatste (de heidensche cosmogenieën) vertoonen, zonder „uitzondering, of een hylozoïstisch of een pantheïstisch-emanatistisch karakter, terwijl niet één uit die allen zich tot een „zuiver begrip eener eigenlijk gezegde wereld*schepping* verheft. De grenslijn, die het verhevene van het belachlijke „scheidt, wordt daar onophoudelijk, hier daarentegen nooit „vergeten. In zijn geheel en in zijne deelen vertoont ons

„Scheppingsverhaal niet slechts een streng-monotheïstisch, „maar ook een zuiver zedelijk karakter” (VAN OOSTERZEE).

Er is verschil, een kenmerkend verschil tusschen ons verhaal en de cosmogenieën der volkeren en toch ook weer een verrassende overeenkomst. Waar dit verschil op bovengenoemde wijze moet worden gequalificeerd, zou de overeenkomst niet, tegelijk daarmee, wijzen op ons verhaal als op de oorspronkelijke en historisch betrouwbare bron?

Maar dan de resultaten der natuurwetenschap en die der geologie, hoe die te rijmen bijv. met Gen. 1? Onmogelijk hier ook daarop in te gaan en geheel 't veld der met deze vraag geopperde problemen te overzien.

Alleen — omtrent de wording der aarde heeft de geologie nog het laatste woord niet gesproken, maar wat ze met zekerheid weet, weerspreekt de opgaven des Bijbels niet. Weersprak zij ze wel, wij zijn er vast van overtuigd, zij zou den weg gaan van de Assyriologie en de Egyptologie, die eerst minachtend wijs 't hoofd schudden over zooveel in de Schrift en die in onze dagen dat hoofd stilhouden en dieper buigen over de hiëroglyphen, waarvan reeds veel werd ontcijferd — dat maar al te luide getuigenis gaf van de waarheid der Schrift ¹⁾).

En is er niet een lange rij namen te noemen van natuurkundigen, die de voorstelling van de Schepping, in Gen. 1 gegeven, door het wetenschappelijk onderzoek in tal van trekken zagen bevestigd?

Maar ook afgezien van allerlei geologische uitspraken en nu niet alleen lettende op Gen. 1, maar ook op Gen. 2, bekend is het, dat de historische betrouwbaarheid dezer verhalen, althans *in beginsel*, niet met recht kan weersproken worden, zelfs op 't meest geavanceerde standpunt, waarop men zich plaatst.

---

¹⁾ Men leze 't lezenswaardige werk van A. H. SAVCE: „The higher criticism and the verdict of the monuments”.

C. f. ook: Ern. Renan: „Histoire du peuple d'Israel,” door Dr. POLAK, „Gids” 1893.

„In der Nöthigung, hier Mythe zu finden, liegt ein starkes „Präjudiz dafür, dass die Sache eben *in dieser* einfachhindlichen Weise *geschehen sei*; denn nur *am Geschehenen* bildet „sich der Mensch in seine Kindheit. Soll er sich die Sache „so denken müssen, so liegt darin die Voraussetzung, das sie „so für ihm begreiflich war. Warum also soll sie nicht so „geschehen sein?“ (Dr. HOFFMANN) ¹⁾.

Neen, „mag man heutzutage nach drei bis vier Jahrtausenden „über die Composition dieser Geschichte, über die einzelnen „Ürkunden — Hypothesen aufstellen, welke man will — der „rein historische und geographische Karakter derselben macht „sich doch immer und immer wieder geltend, wenn die Hypothesen wechseln, wie die Wolken, welke die Sonne um „schweben“ (PRESSEL) ²⁾ En — dat van deze historische betrouwbaarheid de *eenheid* van 't verhaalde eisch is, wie kan het ontkennen? Een tweeheid, die innerlijk verschilt en strijdt, vernietigt allereerst het karakter van waarheid.

f. Niet minder is daarom deze eenheid eisch van en wordt zij gestaafd door 't *karakter van Godsopenbaring*, dat onmogelijk aan den inhoud van Gen. 1 en 2 kan worden ontzegd, zelfs niet, als men het eerste opvat als allegorie of ook als retrospectieve profetie, waarvan trouwens in de H. Schriften geen tweede voorbeeld wordt gevonden. Postulaat van dat karakter is de eenheid van 't verhaalde, want het is onvereinigbaar met een tweeheid, die strijdt en verschilt. Is het hier onmogelijk waarheid en leugen te scheiden, wat dan nog betrouwbaar te heeten en wat moet dan als Goddelijke openbaring erkend en kan zelfs die laatste vraag niet naar eisch beantwoord worden, wat te denken van een Godsopenbaring, die zich niet maar in *gebrekkige* menschelijke vormen, maar in *fabelen* kleedt, die *haar* waarheden verduisteren, bedekken en bestrijden? Wil men, dat de Godsopenbaring hier verbor-

¹⁾ Herzog: „Real-Encycl.“ I, Art. *Adam*.

²⁾ Herzog: „Real-Encycl.“ XX, Art. *Paradies*.

gen is als de kern in een vrucht, men vergete niet, dat geen vruchtkern wordt omsloten door een niet passenden, haar zelfs met ondergang dreigenden bolster, en dat, in ieder geval, de kern door iederen bolster volkomen onzichtbaar wordt voor 't oog.

Zou ook wel dit koninkrijk, indien aldus tegen zichzelf verdeeld, tot heden hebben bestaan?

Waarheen wij zien, van alle zijden roepen aldus de getuigen ons toe, dat *één* is hetgeen de Scheppingsgeschiedenis verhaalt.

Worde ten slotte hun eenstemmig getuigenis besloten, versterkt en bekroond door dat van den

g. *Waarachtigen* en *Getrouwen Getuige*, Wiens woord ook hier allesbeslissend mag heeten, want voor de Eenheid van het Scheppingsverhaal heeft niemand minder dan de Christus, de Eengeborene des Vaders, gepleit.

Wij lezen in Matth. 19:4 en 5: „Doch hij, antwoordende, „zeide: „Hebt gij niet gelezen, Die van den beginne de menschen gemaakt heeft, dat Hij ze gemaakt heeft man en „vrouw?“”

(vs. 5) „En gezegd heeft: „Daarom zal een mensch vader en „moeder verlaten, en zal zijne vrouw aanhangen, en die twee „zullen tot één vleesch zijn.”

In het vierde vers wordt aangehaald *Gen. 1:27*, in het vijfde *Gen. 2:24*. De aanhaling geschiedt als die van een woord, dat Goddelijk gezag bezit, en als zoodanig, beslist in het geschil, waarvoor de Farizeën den Heiland hebben geplaatst. Zij gaat dus uit van de vooronderstelling:

a. dat *Gen. 1* en *2 één verhaal* bevatten van dezelfde geschiedenis. Woorden uit twee tegenstrijdige verhalen, waarvan dus minstens het één leugen bevat, kan Hij, Die de Waarheid is, niet in één adem citeeren;

b. dat 't geen *Gen. 1* en *2* verhalen, *historisch betrouwbaar* is. „God heeft ze gemaakt man en vrouw”, „Hij heeft gezegd”,

enz. De feiten worden, in deze aanhaling, eenvoudig daargesteld, als geschied, „als zóó plaats gehad hebbende, als 't gezegd wordt. Waren ze aan eenigen rechtmatigen twijfel onderhevig geweest, dit ware zeker niet van den Spreker te wachten, en eindelijk wordt hier voorondersteld:

c. dat in Gen. 1 en 2 *Goddelijke openbaring* wordt gevonden. Het vierde vers zegt *wat God deed*, het vijfde, *wat God zeide* en daad en woord en wil, in beide vervat en kenbaar gemaakt, zij worden geldende gemaakt als Goddelijk gezag hebbende.

Waaruit dus *moet* volgen, dat Hij, in Wien de Schriften vervuld werden; dat Hij, Die in den beginne was als 't Woord, dat bij God en zelf God is en zonder 't welk geen ding gemaakt is, dat gemaakt is; dat Hij, in Wiens mond geen bedrog is gevonden, den inhoud van Gen. 1 en 2 heeft beschouwd als:

een niet strijdig, maar historisch betrouwbaar verhaal, dat als Godsopenbaring moet ontvangen en gebruikt worden;

van welke beschouwing Hij in Matth. 19:4 en 5 openlijk getuigenis heeft afgelegd voor de Farizeën, 't volk van Israël en voor alle eeuwen.

„Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidde de mensch „niet.”

Meenen wij, aan het einde van ons onderzoek gekomen, met recht te mogen constateeren: „De Eenheid van het Scheppingsverhaal” en mogen wij dus het daaraan beantwoordende gevoelen beschouwen als op *zekere* gronden te handhaven en te rechtvaardigen — wat daaruit dan verder volgt omtrent den schrijver, de samenstelling van den Pentateuch, den Mozaïschen oorsprong daarvan, enz. moet hier buiten beschouwing blijven, als een afzonderlijke behandeling en studie eischende.

Hoe de schrijver (waarom niet MOZES?) aan de kennis dezer geschiedenis kwam, door schriftelijke aantekeningen, mon-

delinge overlevering of onmiddellijke openbaring, niemand zal het misschien ooit met zekerheid kunnen zeggen ¹⁾. Afgezien van al deze dingen, waaromtrent het persoonlijk gevoelen op zichzelf niets zegt, als 't niet behoorlijk gestaafd en bewezen is, wat onmogelijk te doen is in eenige woorden en — ziende op 't boven verhandelde, meenen wij, met recht, te mogen besluiten tot de volgende stellingen, daarin neerleggende :

VI. HET RESULTAAT VAN ONS ONDERZOEK.

1. Het onderzoek der H. Schrift moet rekening houden met de Godsopenbaring, ons daarin en daarmee gegeven, en met hare organische eenheid als voertuig der Godsgedachte en -gedachten.

2. Wordt daarmee rekening gehouden, dan wordt een atomistische critiek onmogelijk, die vorm en inhoud beide, bandeloos willekeurig, scheurt, scheidt en verplaatst.

3. De methode, die de critiek toepast, is in tegenspraak met de methode, die zij de alleen geldende noemt, n.l. het zonder à priori aannemen van eenige hypothese en met ter zijde stellen van *alle* vooroordeelen, onderzoeken der Schrift.

4. Met betrekking tot Gen. 1 en 2 tracht de critiek hare meening te bewijzen, door à priori die meening (hypothese) als bewezen aan te nemen.

5. Volgt men deze methode van onderzoek niet, dan is het *onmogelijk* tot de resultaten der critiek te komen.

6. De resultaten der critiek kunnen alleen als van hypothetische waarde en dus niet als objectief vaststaande wetenschap worden beschouwd.

---

¹⁾ C. f. hierover HOEDEMAKER : „Moz. Oorsprong,” 38.

7. De resultaten der critiek en de consequenties daarvan zijn onvereenigbaar met een ander dan een naturalistisch standpunt, ingenomen tegenover de Schrift.

8. De resultaten der critiek zijn in strijd met de Hamartologie, Christologie, Soteriologie en Pneumatologie der H. Schrift, als één geheel beschouwd.

9. In Gen. 1 en 2 is geen grond voor de ontbindingshypothese van den Pentateuch.

10. In Gen. 1 en 2 is geen grond om het auteurschap van MOZES te loochenen.

11. De tekst van Gen. 1 en 2 leert de eenheid van het verhaalde en bevat niet meer dan één Scheppingsverhaal.

12. De Eenheid van het Scheppingsverhaal, geleerd door den tekst van Gen. 1 en 2, wordt gestaafd en bevestigd door het Woord des Heeren: Matth. 19:4 en 5.

NASCHRIFT.

Reeds was het vorenstaande geschreven en uit onze handen, toen (terwijl de uitgave door omstandigheden werd vertraagd) van de hand van Prof. VALETON de brochure „CHRISTUS en het Oude Testament” verscheen. Omdat het daar besprokene in het nauwste verband staat met veel van het door ons gezegde, achten we tot rechtvaardiging daarvan dit Nabericht noodzakelijk.

Nog eens en hier vooral zij vooropgesteld, dat wij door dit schrijven allerminst geacht willen worden iets te kort te doen aan den eerbied en de achting, den Christen-geleerde, eens ook onze leermeester, uit wiens pen „CHRISTUS en 't Oude Testament” vloeide, verschuldigd. 't Geldt hier zaken, geen personen, maar dan ook zaken o. i. van 't hoogste belang niet alleen voor de wetenschap, maar ook voor de gemeente als zoodanig. Isagogische en historische vragen moeten, zoo wil Prof. V. ¹⁾, bij de studie van het O. T. gescheiden. Wij zouden willen vragen: Is dat wel zoo volkomen mogelijk, als Prof. V. 't wil, en, stemt hij zelf toe, dat ze nauw met elkander samenhangen, is die samenhang niet nog nauwer dan hij zich dien denkt? Raakt de „zuiver wetenschappelijke zijde van de studie des O. T.” niet in zulk een mate den bodem van de godsdienstig-theologische, dat ze dien kan ondergraven en ondermijnen?

Zegt de wetenschap, dat de aartsvaders ²⁾ historische per-

---

¹⁾ C. f. pag. 12, „CHR. en 't O. T.”

²⁾ C. f. pag. 41 en 42, „CHR. en 't O. T.”

sonen waren, maar tegelijk, dat hun geschiedenis veel personificatie bevat, wat is dan *werkelijk* in 't leven der patriarchen geschied, wat is hun later „in den tijd der groote profeten” toegedicht en wat dan te denken van geschriften, die ons *ook dat laatste als historie* verhalen, en wat wordt, bij dit mengsel van waarheid en verbeelding, de Godsopenbaring daarvan of zelfs daarin? Mag 't waar zijn, dat „in „dergelijke profetisch-dichterlijke verhalen ware herinneringen „uit den voortijd bewaard zijn gebleven”, hoe 't ware van 't dichterlijke te scheiden, het te midden daarvan te onderkennen, en ook al kan men dat, wat wordt er van 't *karakter* van deze verhalen, wat van hun *betrouwbaarheid en dus ook*, wat wordt er van hun waardeering voor de „godsdienstig-theologische zijde”, die dan toch vooral 't geloofsleven en de Gemeente raakt? „Die in JEZUS CHRISTUS gelooft, kan geen „principiël bezwaar hebben tegen de voorstelling, dat God „zich aan MOZES of aan wien ook heeft geopenbaard.”

Neen — maar is dat in 't algemeen gezegde genoeg, ook waar het 't bijzondere geldt? Is 't daarom hetzelfde of 't *waar* is, wat daar geschreven staat op deze of gene *bepaalde* plaats: „God sprak tot —” of dat 't *niet* waar is (al *kon* 't dan ook waar wezen), en indien dit laatste, is de verbeelding, om niet te zeggen de leugen, is de onbetrouwbaarheid van 't geschrevene daarmede volkomen vergoed?

Het tegendeel is o. i. waar en aldus laten isagogische en historische vragen zich moeilijk geheel en volkomen van elkander scheiden, daar toch in de meeste gevallen 't antwoord op de eerste dat op de laatste vragen bepaalt.

Moeten de „zuiver wetenschappelijke en de godsdienstig-„theologische zijde van de studie des O. T.” van elkander worden gescheiden, zou die scheiding niet tot andere resultaten leiden, als men ze beide in denzelfden bodem, dien des geloofs, wortelen liet? Zou er dan geen sprake kunnen zijn van opbouw en steun in plaats van botsing en strijd en — is 't dan *alleen* wetenschappelijk, wat, zoo dan al niet van 't ongeloof uitgaande, toch ook met 't geloof geen rekening houdt?

Zal Prof V. ¹⁾ „niet zeggen, dat 't voor de wetenschappelijke zijde onverschillig is of men al dan niet in CHRISTUS gelooft,” verklaart hij bepaald dat „de verschillende zijden van „'s menschen geestelijk leven nu eenmaal niet door een muur „van elkander gescheiden zijn en dat er bovendien, ook bij „den meest streng wetenschappelijken arbeid, altoos zooveel „speelruimte overblijft voor verschillende combinatiën, enz., dat „het subjectieve element, de persoonlijkheid, nooit geheel zal „kunnen worden buitengesloten” — wij zouden willen vragen: Ware het dan niet beter nog een stap verder te gaan en wat niet *geheel kan* worden buitengesloten, in 't geheel niet meer buiten te sluiten? Een positief zich plaatsen op den bodem des geloofs, een rekening houden met 't „hoogste” en 't behouden daarvan ook bij wetenschappelijk onderzoek, zou het geen alleszins te billijken maatregel alleen reeds van veiligheid zijn, opdat de schat niet verloren ga en — zou 't geen wetenschap mogen heeten, die, op dezen bodem staande, zich bemoeit met bevestigen, versterken, opbouwen en verdedigen?

In de meening, dat die vraag toestemmend mag worden beantwoord, zijn wij niet 't minst door 't lezen van „CHRISTUS en 't O. T.” versterkt.

Tot zijn eigenlijk onderwerp overgaande, behandelt Prof. V. de vragen, wat de H. Schriften *materiëel* en *formeel* voor den Heiland zijn geweest, en 't antwoord op de eerste dier vragen kon wel niet anders van den schrijver worden verwacht. Bij het geven daarvan spreekt niet 't minst de *Christen*-geleerde en misschien zal dit deel dan ook wel 't minst wetenschappelijk heeten voor hen, voor wie alleen wetenschap is, wat door ongeloof wordt beheerscht. Maar waar dan Prof. V. voortgaat met 't *formeele* standpunt des Heeren tegenover de Schriften uiteen te zetten, ontstaat er daar geen strijd met het te voren gezegde; is 't daar geleerde aannemelijk en wordt 't aangenomen, heeft 't dan niet verstrekkende gevolgen *ook* voor de godsdienstig-theologische waardeering met name van de woorden en getuigenissen des Heeren?

---

¹⁾ C. f. pag. 10, „CHR. en 't O. T.”

Het formeele standpunt des Heeren tegenover de Schriften noemt Prof. V. een zoodanig, dat Hij allereerst niet wil „gelden als autoriteit in vragen van wetenschappelijken aard” ¹⁾, evenmin als „de goddelijke Gencesheer een medicus geweest „is, bij wien men terecht kon met theoretische vragen over „ziektetekunde,” enz.

„JEZUS is in zijn formeele verhouding tot de Schrift een „kind van zijn tijd en van zijn volk, dat zich eenvoudig als „in zijn kleeding, taal, enz. aansluit bij hetgeen Hij als gewoon „en algemeen geldende vindt.” Tot zoover, tot zoo diep wordt Hij mensch, wordt 't Woord vleesch.

Wij zouden willen vragen: Is dat aannemelijk, houdbaar, waar? Sloot Hij zich zoo eenvoudig aan bij 't gewone, dat Hij algemeen geldende vond, *ook* als 't feitelijk op onwaarheid, dwaling en verkeerde voorstellingen berustte? Is 't waar, dat Hij Zijn tijdgenooten ongemoeid liet in dezen? Trad Hij dan niet telkens op *tegen* zooveel, dat gewoon en algemeen geldende was, en zou Hij dan, niet eenmaal stilzwijgend, maar in de vooronderstelling, waarvan Zijn woorden uitgingen, dwaling en leugen als waarheid hebben erkend? Beroept Hij Zich telkens weer op de Schriften, in de meening en met 't doel, aldus Zijn Woord te versterken en Zichzelven te plaatsen in 't rechte licht — heeft Hij daarin in zulk een mate gedwaald, dat Hij veeleer verzwakte dan versterkte, immers, waar 't nu blijkt, dat die Schriften geheel iets anders waren en zijn dan Hij meende?

Is het Woord vleesch geworden, *ook* in dien zin, dat een dergelijke accommodatie plaats had, is 't mogelijk, dat Hij mensch en ons gelijk is geworden zelfs in zooverre, dat Hij leugen voor waarheid hield, dat Hij de historische betrouwbaarheid aannam van wat, immers naar de uitspraken der critische wetenschap, niets meer was dan een kunstig verdicte fabel?

Zou Hij dan dus cerbied en dien cerbied voor de Schriften, die Hij kwam vervullen, hebben gehad, terwijl die, ongeluk-

---

¹⁾ Pag. 30, „CHR. en 't O. T.”

kigerwijze, op een valsche voorstelling dier Schriften was gebouwd?

Prof. V. wil niet, dat hier sprake zij van een „zich ver-
„gissen”.

Maar als de Heiland spreekt uitgaande bijv. van de vooronderstelling der historiciteit van 't boek JONA en 't *nu* blijkt dat JONA niets is dan een fantaisie, die Gods barmhartigheid jegens de heidenen predikt — heeft Hij dan *niet* gedwaald?

Wist Hij niet beter, *kon* Hij, mensch geworden, niet beter weten, berustten dan toch Zijn weten en spreken niet op een *valsche* voorstelling, en is dit geen dwalen, een zich vergissen, wat is 't dan? *Blijft*, als men dit aanneemt, deze Spreker *betrouwbare* in Zijn uitspraken? Of volgt hier niet de mogelijkheid uit, dat Hij zich in meer heeft vergist en dat er ten slotte niet zoo heel best op Zijn uitspraken kan worden vertrouwd, althans, voordat ze gerectificeerd zijn door de wetenschap onzer eeuw?

Zou 't waar zijn, dat Prof. V. deze consequentie der stelling aanvaardde? Wij gelooven 't niet.

Iets anders is 't o. i. bij dezen Heiland terecht te willen met allerlei wetenschappelijke vragen, als ware Hij in dezen een speciale autoriteit; iets anders is dit, dan te meenen dat in Zijn uitspraken niets wordt gezegd *of voorondersteld* in strijd met *de waarheid*, zoodat, waar Zijn Woord in conflict komt met dat der wetenschap, dit laatste zich buigen moet voor 't eerste. Zonder dat men den CHRISTUS per se vooral en allereerst wil beschouwen als leeraar in isagogische quaesties, komt men toch voor deze vraag te staan: *Dit* leert de wetenschap der isagogiek, *dat* leert of vooronderstelt kennelijk des Heeren getuigenis en 't een druicht rechtstreeks tegen 't ander in; wat is dan van die beide waar?

Is het 't eerste, dan dwaalt het laatste. Een middenweg is er o. i. niet. De poging, om beider waarheid en waardigheid te redden, is o. i. zelfs een geleerde als Prof. V. niet gelukt.

Een voorbeeld ten bewijze: Volgens de tegenwoordige wetenschap is 't boek Jona ¹⁾ „eene in verhaaltrant gevatte

¹⁾ Pag. 46, „CHR. en 't O. T.”

„prediking van de barmhartigheid Gods jegens de heidenen”. „In 't geheele boek geen pericoop — haast geen vers — „dat géen bedenking tegen den ouderdom en 't historisch karakter rijzen doet”.

't Mag dan als profetische prediking hoog staan, 't is dan toch verdrinking, fictie, wat we daar in en van JONA lezen.

Hij is nooit te Ninevé geweest, heeft er nooit gepredikt, de Ninevieten hebben hem nooit gekend, zich ook nooit bekeerd, enz. Leg nu daarnaast Matth. 12:41: „De mannen „van Ninevé zullen opstaan in het oordeel met dit geslacht „en zullen het veroordeelen; want zij hebben zich bekeerd „op de prediking van JONA, en ziet, meer dan JONA is hier”.

Kennelijk (ook Prof. V. erkent het volmondig) vooronderstelt dit woord, dat JONA voor de Ninevieten gepredikt heeft en dat ze zich bekeerd hebben, enz. Hoe nu dit „neen' en „ja” te rijmen en de waarheid en waardigheid van beide uitspraken te redden? Prof. V. beproeft het door te zeggen: „De CHRISTUS accepteert hier eenvoudig een door al Zijn „tijdgenooten geloofd verhaal”. Maar is daarmee alles dan nu in 't reine? Verschijnen ons bij deze stelling en de persoon en de arbeid des Heeren niet in een zeer vreemd licht? Door 't eenvoudig accepteren van dit verhaal neemt Hij leugen als waarheid aan, nog wel omtrent en aangaande 't *wezen* der Schriften, die Hem ten nauwste raken en aangaan. Doet Hij dit ook onbewust, is een dergelijk Zich inleven in dwaalbegrippen Zijner tijdgenooten niet geheel in strijd met den persoon, 't *wezen*, 't karakter van den menschgeworden Zoon van God? *Kan* Hij, Die *de* Waarheid is, ook als mensch, ook maar voor één oogenblik en zelfs onbewust leugen voor waarheid houden en als zoodanig accepteren?

Nog meer! Des Heeren Woord heeft onwillekeurig moeten dienen om Zijn tijdgenooten in hun dwaalbegrippen te versterken. En wat nog meer zegt, wat de Heiland daar in Matth. 12:41 heeft gezegd, is innerlijk *onwaar*. Ook bij 't aannemen van JONA's geschiedenis als fictie, mogen de tijdgenooten des Heeren even veroordeelingswaardig blijven, bij 't licht van die ontdekking blijkt het toch, dat 't hun niet *in dezen vorm* gezegd had mogen worden. De mannen van Ni-

nevé zullen dan niet opstaan in 't oordeel met dit geslacht en dit veroordeelen. Zij hebben zich dan *niet* op de prediking van JONA bekeerd, want die hoorden ze nooit. Ook als beeldspraak bedoeld, ligt er dan iets in dit Woord des Heeren, dat *valsch* en *onwaar* is en dat zoo sterk mogelijk afsteekt bij den ernst daarvan. 't Kan niet anders, of die ernst wordt bij dat licht dan nu ook voor ons verzwakt. Feitelijk, zooals wij dat dan nu zien en weten, feitelijk ligt daar dan nu in Matth. 12:41 een woord voor ons, dat een treffende waarheid bevat, afgeleid uit een verlicht verhaal, zooals nog waarheden worden afgeleid of opgehelderd door grepen uit de mythologie, maar de Spreker, de historiciteit van JONA aannemende, dwaalde, vergiste zich (wij weten er geen ander woord voor), en jammer is 't dus, dat er iets onwaars in bleef. Verliest bij deze beschouwing dat woord werkelijk niets van zijn ernst, kracht, beteekenis en betrouwbaarheid zelfs? Treedt de Spreker hier niet in een licht, waarin Prof. V. Hem toch ook niet geplaatst wil hebben?

Die onder zooveel reserves de uitspraken des Heeren moet aanvaarden, begeeft hij zich niet tot een huiverig werk? Kan Iemand wel veel vertrouwen inboezemen, Die zich in dingen, die hem 't meest raakten, zóó heeft vergist en Wiens woorden thans een zoodanige rectificatie noodig hebben?

Had deze Heiland zoo verkeerd een oog op de Schriften, kan Hij, zal Hij ook niet in meerdere dingen verkeerd hebben gezien? En om dit nog eens hier te vragen: Zijn dergelijke isagogische uitspraken alleen maar van gewicht voor de school of in hunne consequenties ook van 't hoogste belang voor de godsdienstig-theologische zijde en dus ook voor de Gemeente? Het antwoord kan o. i. niet twijfelachtig zijn.

De uitspraken der wetenschap en die des Heeren raken elkander te nauw, om hier van deelen te kunnen spreken. Er kan slechts van kiezen sprake zijn en dan is de keuze niet moeilijk. Het getuigenis des Heeren kan niet geneutraliseerd worden zonder dat het inwendig wordt verzwakt en ook Zijn eigen waardigheid schade lijdt. Dat het daarom blijve wat het is, maar dan ook in al zijn waarheid en kracht worde aan-

vaard, al zal ook misschien een immers toch niet onfeilbare wetenschap hare uitspraken moeten herzien.

Maar genoeg! 't Was niet ons doel een repliek te schrijven op „CHRISTUS en 't O. T.,” een arbeid, die trouwens bevoegder hand eischt dan de onze. Wij achtten ons alleengeroepen reden te geven, waarom wij meenen niet te kunnen voldoen aan den eisch „CHRISTUS buiten 't geding te laten”. Moge het gezegde daartoe genoeg zijn . . . . .

Die in onze dagen te midden der Gemeente leeft met een hart voor haar en hare hoogste belangen, met een hart ook voor onze oude Vaderlandsche Kerk, hij ziet veel, dat hem met weemoed vervult, en onder dat vele ook dit, dat de Gemeente hoe langer hoe meer vervreemdt en ook wel moet vervreemden van *haar* mannen der wetenschap, en dat, aangaande de Kerk, het niet 't minst vriendenhanden zijn, die den vijand 't materiaal leveren om de oude muren te breken. En die dit ziet en aldus ziet, hij hoopt en bidt dat 't anders en beter worde en dat, zooveel dat nu wegdrijft en verstroot, moge bijeenbrengen en vergaderen.

O., Febr. 1896.

H. v. E. v. H.

Men leze met aandacht:

het Prospectus,

den Inhoud,

de beoordeelingen van binnen- en buitenlandsche geleerden
van Dr. HOEDEMAKER'S werk:

**De Mozaïsche Oorsprong der Wetten in de
Boeken Exodus, Leviticus, Numeri.**

Prijs **f 3,90** ingenaaid.

„ **f 4,50** gebonden,